

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра англійської філології

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ
НА МАТЕРІАЛІ ПАРЕМІОЛОГІЧНОГО ФОНДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ

Кваліфікаційна робота здобувача
освітнього ступеня магістр
спеціальності 014.02 Середня освіта
(мова і література (англійська))
освітньої програми Середня освіта:
мова і література (англійська)
Стріжак Інни Віталіївни
Керівник кандидат філологічних наук,
доцент Сорока Тетяна В'ячеславівна
Рецензент кандидат педагогічних наук,
доцент Рябушко Світлана Олексіївна

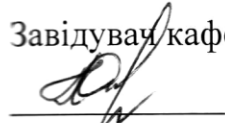
Робота допущена до захисту

на засіданні кафедри англійської філології

(назва випускної кафедри)

протокол № 5 від «17» 12 2020 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Олейнікова Г. О.

(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист

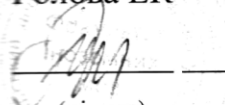
на відкритому засіданні ЕК

«26» січня 2021 р.

Оцінка 97 відмінно

(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

(підпис)

Шевчук Г. С.

(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі, яка має назву «Особливості вербалізації поняття *сімейні відносини* на матеріалі пареміологічного фонду англійської мови» вивчаються теоретичні засади дослідження пареміологічних одиниць; розглядаються особливості вербалізації понять *наречений, наречена, чоловік, дружина, батько, мати, син і донька* в британських прислів'ях; з'ясовуються особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі; визначається комплекс вправ та завдань щодо формування лінгвосоціокультурної компетенції; підсумовуються результати проведення пробного навчання.

Перш за все, треба зазначити, що пареміологічні одиниці відіграють особливу роль в збереженні інтелектуальної та духовної культури народу. В них відображаються знання та уявлення народу про етичні та моральні цінності, основні закономірності людського буття, а також певні закони, правила та принципи функціонування людського суспільства. Дослідження особливостей вербалізації сімейних відносин в пареміях відіграє вагомое значення в аналізі менталітету та мовної картини світу британського народу.

Зазначено, що поняття *сім'я*, а також особливості її формування та функціонування є актуальним об'єктом дослідження в багатьох науках, як-от: психології, соціології, філософії, педагогіці, історії, етнографії, економіці, демографії, етиці, юриспруденції та лінгвістиці. В лінгвістичних працях увага звертається на лінгвокультурний та лінгвокогнітивний аналіз паремій, а також дослідження національної специфіки та шляхів мовної об'єктивації поняття *сімейні відносини* в пареміологічних одиницях.

Так, дослідження паремій, в яких актуалізуються поняття *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, матір, син і донька* дало змогу ознайомитися з особливостями побудови сімейних стосунків в британському суспільстві. В результаті аналізу паремій було визначено, що британці вважають моральність особистості підґрунтям для регулювання сімейних

взаємин. Зовнішню привабливість та красу англійці зміщують на другий план, тому що, по-перше, вони не відіграють важливу роль в щоденних побутових справах та відносинах в сім'ї, а по-друге, зовнішня привабливість може бути джерелом постійних ревнощів та непорозумінь в сім'ї. В англійських пареміях також відображається ставлення британського народу до різних типів взаємовідносин батьків і дітей, поведінки дітей в сім'ї, а також до принципів виховання дітей.

Відтак, пареміологічні одиниці є ефективним засобом формування в учнів лінгвосоціокультурної компетенції, яка забезпечує здатність учнів вирішувати певні комунікативні завдання і досягати прагматичні цілі на уроці англійської мови, а також поза межами класу в процесі комунікації з носіями мови.

На уроці англійської мови прислів'я використовуються на всіх етапах уроку. Основна мета застосування паремій на уроці англійської мови полягає в підвищенні рівня мотивації учнів до вивчення англійської мови; розширенні лінгвосоціокультурних знань та уявлень учнів; урізноманітненні мовлення учнів; ознайомлені з культурними особливостями країни виучуваної мови.

Була проведена експериментальна перевірка ефективності формування в учнів лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови з використанням пареміологічних одиниць, в яких об'єктивується поняття *сімейні відносини*.

Результатом проведеного дослідження є розробка комплексу вправ для формування лінгвосоціокультурної компетенції на матеріалі пареміологічного фонду англійської мови в учнів 10-го класу.

Проведене дослідження дає можливість стверджувати, що важливою умовою ефективності формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу є використання на уроках англійської мови пареміологічних одиниць. Паремії є універсальним засобом для ознайомлення учнів з

соціальним досвідом, побутом і традиціями країни виучуваної мови, а також формуванні толерантного ставлення до інших народів та їхньої культури.

Таким чином, перспектива подальшого дослідження використання пареміологічних одиниць на уроці англійської мови вбачається в їхньому застосуванні при формуванні мовної та мовленнєвої компетенції.

SUMMURY

In the scientific work entitled «Peculiarities of verbalization of the notion of *family relations* on the material of English paremiological fund» is studied the theoretical basis of the research of paremiological units; are considered peculiarities of verbalization of notions *bride, groom, husband, wife, father, mother, son* and *daughter* in English proverbs; are clarified the peculiarities of forming the linguosociocultural competence at the English lessons in the 10th form; is determined a set of exercises and tasks for the formation of linguosociocultural competence; are summarized the result of trial training.

First of all, it should be noted that paremiological units play a special role in preserving the intellectual and spiritual culture of the nation. The knowledge and ideas of the nation about ethical and moral values, the basic laws of human existence, as well as certain laws, rules and principles of human society are reflected in paremiological units. The research of the peculiarities of verbalization of the notion *family relations* in proverbs plays an important role in the study of the British mentality and language picture of the world.

It is stated that the notion of *family* as well as the peculiarities of its formation and functioning is a relevant object of study in many sciences, such as psychology, sociology, philosophy, pedagogy, history, ethnography, economics, demography, ethics, law and linguistics. In linguistic works the main attention is paid to the linguocultural and linguocognitive analysis of paremias as well as the study of national specifics and ways of linguistic objectification of the notion *family relations* in paremiological units.

Thus, the research of paremiological units, which actualize the notion of *bride, groom, husband, wife, father, mother, son* and *daughter*, gives an opportunity to learn more information about the peculiarities of building family relationships in British society. As a result of the analysis of paremias, it is determined that the British people consider the morality of the individuality as a basis for regulation of family relations. External attractiveness and beauty are not

so important for the British people because, firstly, they do not play an important role in daily household affairs and family relationships, and secondly, external attractiveness can be a source of constant jealousy and misunderstanding in the family. The English proverbs also reflect the attitude of the British people to different types of parent-child relationships, the behavior of children in the family and the principles of raising children.

Therefore, paremiological units are effective means of forming linguosociocultural competence, which provides students with the ability to solve certain communicative tasks and achieve pragmatic goals at the English lessons as well as outside the classroom during the communication with native speakers.

Proverbs are used at all stages of the English lesson. The main purpose of using paremiological units at the English lesson is to increase the level of students' motivation in learning English; to broaden linguosociocultural knowledge and ideas of pupils; to make pupils' speech more diverse; to learn about cultural characteristics of the country of studied language.

An experimental testing of the effectiveness of the formation of pupils' linguosociocultural competence at English lessons using paremiological units that objectify the notion of *family relations* was conducted.

The result of the study is the elaboration of a set of exercises that can be applied while forming linguosociocultural competence on the material of English paremiological fund in the 10th form.

The conducted research makes it possible to state that an important condition for the effectiveness of the formation of 10th form pupils' linguosociocultural competence is the use of paremiological units at English lessons. Proverbs are a universal tool for acquainting pupils with social experience, lifestyle and traditions of the country of the studied language as well as the formation of a tolerant attitude towards other peoples and their culture.

Accordingly, the perspective of further research on the use of paremiological units at English lessons is seen in their application in the pupils' language and speech competence formation.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	10
ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ	16
1.1. Пареміологічна картина як складова мовної картини світу.....	16
1.2. Пареміологічні одиниці – засоби відображення менталітету народу.....	23
1.3. Мовний статус паремій.	27
1.4. Поняття сімейні відносини в гуманітарних науках	40
Висновки до Розділу 1	49
РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В ПАРЕМІОЛОГІЧНОМУ ФОНДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	51
2.1. Вербалізація понять <i>наречений</i> та <i>наречена</i> в пареміологічних одиницях англійської мови.....	51
2.2. Актуалізація поняття <i>чоловік</i> в англійських пареміях.	55
2.3. Актуалізація поняття <i>жінка</i> в англійських пареміологічних одиницях.	59
2.4. Вербалізація понять <i>батько</i> , <i>мати</i> , <i>син</i> та <i>донька</i> в пареміологічних одиницях англійської мови.	63
Висновки до Розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В 10 КЛАСІ.....	75
3.1. Особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі.	75
3.2. Комплекс вправ та завдань щодо формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі.	86
3.3. Експериментальна перевірка прийомів формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів 10 класу.....	93
3.3.1. Констатуючий етап пробного навчання.	95
3.3.2. Формуючий етап пробного навчання учнів 10-го класу.....	99

3.3.3. Контрольний етап роботи з пробним навчанням.....	102
Висновки до Розділу 3	105
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113
ДОДАТКИ.....	121

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. АМ – англійська мова.
2. КС – картина світу.
3. ЛСКК – лінгвосоціокультурна компетенція.
4. МКС – мовна картина світу.
5. ПКС – пареміологічна картина світу.

ВСТУП

Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується пріоритетністю вивчення універсального й ідіоетнічного в мові. Кожний народ на протязі свого функціонування накопичує знання про навколишній світ, і як результат, його пізнавальна діяльність відображається в мовній та пареміологічній картинах світу.

Мовна картина світу є сукупністю знань та уявлень народу, що закріплюється в одиницях різних мовних рівнів. В пареміологічній картині світу, як фрагменті мовної картини світу, відображається соціально-культурний досвід народу, що формується завдяки сприйняттю та усвідомленню ним об'єктивної реальності. Конституентами пареміологічної картини світу виступають прислів'я та приказки.

Прислів'я – це невичерпане джерело інформації про побут, традиції, мистецтво, вірування, культуру, норми поведінки та світобачення народу. Відтак, прислів'я виступають в якості емпіричної бази для дослідження мови певного народу в нерозривному зв'язку з матеріальними та духовними цінностями його представників.

Українські та зарубіжні науковці вивчають пареміологічні одиниці, спираючись на різні аспекти лінгвістичного дослідження. Так, С. О. Швачко займалася дослідженням пареміологічних одиниць на основі соціолінгвістичних аспектів, розглядаючи актуалізацію гендерних особливостей та відмінностей в прислів'ях [74, с. 91]. В. Мідер вивчав пареміологічний фонд народу в історіографічному аспекті [83, с. 25].

Б. М. Ажнюк [2], А. В. Кунін [41], В. М. Мокієнко [49], О. В. Сафронова [58] та І. І. Чернишева [73] в своїх дослідженнях відносили прислів'я до фразеологічних одиниць. В працях В. П. Анікіна [6], В. І. Даля [25] та А. Тейлора [85] пареміологічні одиниці розглядаються в якості фольклорних жанрів.

Враховуючи науковий доробок сучасних мовознавців, вважаємо за потрібне використовувати терміни *паремія* і *прислів'я* як синоніми.

Актуальність роботи визначається її антропоцентричною спрямованістю, що відповідає загальній тенденції сучасного мовознавства до дослідження мови як чинника регуляції соціальної, зокрема гендерно специфічної поведінки людини, а також, недостатньою кількістю наукових розвідок у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, які б вивчали етнолінгвокультурні особливості сімейних стосунків, репрезентованих англійськими прислів'ями.

Мета дослідження полягає в розкритті особливостей об'єктивації сімейних стосунків між чоловіком та жінкою, батьками та дітьми в англійських прислів'ях.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки конкретних завдань:

- розглянути теоретичні засади вивчення пареміологічних одиниць;
- встановити особливості відображення менталітету народу в пареміологічних одиницях;
- визначити мовний статус прислів'їв та їхнє місце в пареміологічній картині світу;
- встановити особливості дослідження поняття сімейні відносини в гуманітарних науках;
- розглянути особливості вербалізації понять *наречений* та *наречена* в пареміологічних одиницях англійської мови;
- проаналізувати специфіку актуалізації понять *чоловік* та *жінка* в британському пареміологічному фонді;
- визначити особливості вербалізація понять *батько*, *мати*, *син* та *донька* в пареміологічних одиницях англійської мови;
- розглянути особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі;

- розробити комплекс вправ та завдань щодо формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі;
- провести експериментальну перевірку прийомів формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10 класу.

Об'єкт дослідження становлять прислів'я, які актуалізують поняття *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, мати, син і донька* в паремійному корпусі англійської мови.

Предметом аналізу є особливості об'єктивації національних уявлень про сімейні стосунки у пареміях англійської мови.

Матеріалом для дослідження послужили близько 181 англійських паремій, відібраних із словників і довідників.

Мета дослідження та специфіка аналізованого об'єкта зумовили потребу комплексного використання таких **методів і прийомів дослідження**: *універсальні методи пізнання (аналіз, синтез)* – для вивчення лінгвістичної та науково-методичної літератури; *описовий метод* – для характеристики фактичного матеріалу; *класифікаційний метод* – для тематичної класифікації фактичного матеріалу; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* – для встановлення особливостей репрезентації понять у пареміях; *аналіз словникових дефініцій*; *метод пробного навчання* – для встановлення ефективності використання розробленого комплексу вправ для формування лінгвосоціокультурної компетенції; *метод анкетування* – для визначення рівня сформованості лінгвосоціокультурної компетенції до та після пробного навчання.

Новизна наукового дослідження полягає в удосконаленні та поглибленні поглядів на специфіку лінгвокультурологічного дослідження особливостей об'єктивації сімейних стосунків в пареміологічному фонді англійської мови, що дає змогу виявити ставлення британського народу до різноманітних соціальних ролей як парубка/чоловіка/батька, так і дівчини/жінки/матері.

Теоретична цінність дослідження зумовлена розвитком нового підходу до лінгвокультурологічного дослідження прислів'їв у межах сучасних наукових пошуків універсального і національного в пареміологічних одиницях різних мовних рівнів.

Практичне значення дослідження визначається можливістю використання його результатів у курсах лексикології сучасної англійської мови (розділ «Фразеологія»), лінгвокраїнознавства, етнолінгвістики, методики викладання англійської мови, спецкурсах із лінгвокультурології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження були апробовані в доповідях на Міжнародній науковій конференції всеукраїнській студентській конференції *«Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента»* (м. Ізмаїл, 15 травня 2019 року); *«Сучасний вимір філологічних наук»* (м. Львів, 19-20 липня 2019 року); VI науково-практичній Інтернет-конференції *«Методологія та історіографія мовознавства»* (м. Слов'янськ, 23-24 жовтня 2019 року); V Всеукраїнська науково-практична конференція *«Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук»* (м. Ізмаїл, 14 листопада 2019 року); всеукраїнській науково-практичній конференції *«Перспективні напрямки сучасної науки та освіти»* (м. Слов'янськ, 19-20 травня 2020 року); Всеукраїнському конкурсі студентських робіт з германських мов (англійська, німецька) та романських мов, методики викладання романо-германських мов, романо-германських літератур 2019-2020 н. р.; V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції *«Науковий пошук студентів XXI ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук»* (м. Ізмаїл, 18 листопада 2020 року).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 5 одноосібних публікаціях автора.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку

використаних джерел (88 найменувань) та додатків. Повний обсяг роботи 126 сторінки, основний зміст викладено на 112 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано завдання, описано методи дослідження, розкрито наукову новизну, встановлено теоретичну цінність та практичне значення, виділено форми апробації результатів дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** «Теоретичні засади дослідження пареміологічних одиниць» розглянуто теоретичні засади дослідження пареміологічних одиниць, встановлено особливості відображення менталітету народу в пареміологічних одиницях, визначено мовний статус паремій та визначено особливості дослідження поняття сімейні відносини в гуманітарних науках .

У **другому розділі** «Засоби відображення сімейних відносин в пареміологічному фонді англійської мови» проаналізовано особливості актуалізації понять *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, матір, син і донька* в пареміологічних одиницях англійської мови.

У **третьому розділі** «Формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі» розглядаються особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови, визначається комплекс вправ та представлені результати проведення пробного навчання.

У **загальних висновках** подано результати проведеного дослідження та окреслено перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

У **додатках** подаються анкети, які були використані на констатуючому та контрольному етапах пробного навчання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРЕМІОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

1.1. Пареміологічна картина як складова мовної картини світу.

Термін «картина світу» використовується в багатьох науках: психології, лінгвістиці, культурології, філософії, когнітології. Картина світу – це цілісний образ світу, якому притаманна образна репрезентація знань про навколишній світ. М. Гайдеггер звертає увагу на те, що КС не є відображенням точної копії навколишньої дійсності, а лише сукупністю основних та найбільш істотних рис [22, с. 105]. Ю. М. Лотман визначає картину світу як структурну організацію навколишньої дійсності [43, с. 85].

Поняття *картина світу* виражає специфіку людського буття та його взаємовідношення з навколишньою дійсністю. КС формує певне ставлення людини до навколишнього світу: природи, людей, до самого себе, до праці, до моральних норм та цінностей, національних традицій, а також визначає місце особистості в культурному просторі і формує її ставлення до нього. Слід зазначити, що картина світу представляє собою складну систему образів, які відображають навколишню дійсність в колективній свідомості. До її складу входить фізична, релігійна, філософська, наукова, міфологічна та мовна картина світу.

В лінгвістичній літературі існують безліч різноманітних визначень поняття *мовна картина світу*. Майже кожний науковець, що займається дослідженням МКС намагається в своїй праці дати власне визначення цього поняття. В. Н. Телія визначає мовну картину світу як продукт свідомості, який виникає в результаті взаємодії мови, навколишньої дійсності та мислення [70, с. 75]. Таким чином, мова виступає як засіб вираження ідей та думок про світ.

О. О. Яковлева зауважує, що *мовна картина світу* – це своєрідна схема сприйняття дійсності, яка притаманна певному мовному колективу та зафіксована в мові цього народу [81, с. 148]. Отже, мовна картина світу – це

відображення в мові знань та уявлень про світ, що здійснюється на основі менталітету певного мовного колективу.

Ю. Д. Апресян зазначає, що *мовна картина світу* є особливою схемою сприйняття навколишньої дійсності, яка зафіксована в мові та є специфічною для кожного окремого мовного колективу [9, с. 177]. Згідно визначенню Ю. Д. Апресяна, МКС представлена в якості універсального та раціонального способу сприйняття та концептуалізації навколишнього світу, за допомогою якого, спираючись на накопичені знання, формується єдина система поглядів, яка стає зразковою та нав'язується представникам конкретного народу [11, с. 301]. В. І. Постовалова визначає поняття *мовна картина світу* як найбільш глибоку сферу загальнонародної картини світу, в якій віддзеркалюються результати сприйняття навколишнього світу за допомогою мови і яка налаштовує людину на певне ставлення до світу та орієнтації в ньому [53, с. 9].

Н. Ю. Шведова вважає, що *мовна картина світу* є виробленим віковим досвідом народу відображенням навколишнього світу, що здійснюється засобами мовних комбінацій [76, с. 7]. В МКС знаходить своє віддзеркалення, по-перше, людина, а також її матеріальна та духовна життєдіяльність і, по-друге, все те, що її оточує: простір, час, жива і нежива природа, соціум тощо.

Термін *мовна картина* був введений в лінгвістичний обіг німецьким філологом Лео Вайсбергом [3, с. 155]. Він вважав, що мова не є продуктом діяльності людини, а навпаки мова представляє собою саму діяльність. Таким чином, Лео Вайсберг розглядав мову з точки зору так званого «енергетичного підходу», наголошуючи на тому, що мова впливає на пізнавальну та практичну діяльність народу. Лео Вайсберг підкреслює, що мовна картина світу – це сукупність усіх накопичених знань та уявлень народу про дійсність. Він також звертав увагу на те, що мовна картина світу складається на основі синтезу універсальних знань та уявлень про навколишню дійсність та ідіоетнічних особливостей того чи іншого народу.

Лео Вайсберг не тільки ввів у науковий обіг термін *мовна картина світу*, а й окреслив його специфічні риси. Він зауважує, що МКС є системою, яка складається з духовних та мовних компонентів. Духовні складники цієї системи визначають своєрідність менталітету та культури певного мовного колективу, а мовні зумовлюють існування та функціонування власне самої мови. Лео Вайсберг зазначає також, що МКС утворюється і збагачується завдяки історичному розвитку народу та мови. Незважаючи на це, мовна картина світу, в свою чергу, виступає в якості підґрунтя для створення своєрідного шляху розвитку як народу, так й його мови. На думку Лео Вайсберга, мовній картині світу властива чітка структура та багаторівневість в мовному вираженні. Відтак, МКС визначає особливості побудови артикуляційного апарату носіїв мови, специфічний комплекс звуків та звукосполучень, словниковий склад, морфологічні та синтаксичні особливості мови, а також її пареміологічний фонд. Лео Вайсберг вважає, що мовна картина світу з плином часу має здатність змінюватися. Вона також існує в своєрідній самосвідомості певного мовного колективу та передається з покоління в покоління через особливе світобачення, спосіб життя, правила поведінки, які закріплені в конкретних мовних одиницях.

В. фон Гумбольдт одним з перших звернув увагу на те, що всім націям притаманний певний оригінальний спосіб мислення та сприйняття дійсності [59, с. 264]. Цей факт він пов'язував саме з відмінністю та різноманітністю мов, якими володіють ці народи. В. фон Гумбольдт зауважував, що в мові зафіксовані особливості національного світобачення. Згідно його твердженням, саме мова є засобом формування думки, тому вона відіграє провідну роль у формуванні особистості, утворенні в неї системи понять та передачі їй досвіду, накопиченого попередніми поколіннями.

Таким чином, МКС є сукупністю знань та уявлень про навколишній світ, що сформувалася в повсякденній свідомості певного мовного колективу та відображена в мові. Поняття мовна картина світу асоціюється з певним способом сприйняття, світобудови та концептуалізації дійсності.

Представники різних народів мають не тільки власну мову, а й специфічну мовну картину світу, відповідно до якої вони організують зміст своїх висловлювань.

Варто зазначити також, що поняття мовна картина світу є надзвичайно поширеним в сучасній мовознавчій літературі. Дослідження МКС здійснюється на основі різноманітних теоретичних позицій. Відтак, основними підходами до вивчення мовної картини світу є:

- ↪ когнітивний підхід;
- ↪ психолінгвістичний підхід;
- ↪ лінгвокультурологічний підхід;
- ↪ традиційний підхід;
- ↪ літературознавчий підхід.

З позиції когнітивного підходу мовна картина світу розглядається в якості явища індивідуальної свідомості. В рамках цього підходу звертається увага на співвідношення свідомості та мовної картини світу. Ж. М. Маслова вважає, що мовна картина світу існує в свідомість людини. Вона також характеризує взаємозв'язок свідомості окремої людини та мовної картини світу відзначаючи, що свідомість є процесом думки, який сприймається індивідумом [47, с. 255]. Згідно твердженню Ж. М. Маслової, свідомості властива селективна функція, тому в мовній картині світу містяться як загальні, так й індивідуальні компоненти [48, с. 125]. Осягнення навколишньої дійсності людиною або репрезентація світу людині відбувається не тільки через мову, тому що індивідуальні уявлення про світ яскравіші, ширші та багатші тієї їхньої частини, яка відображена в самій мові. Таким чином, представники когнітивного підходу зосереджують свою увагу на вивченні МКС в зв'язку з дослідженням мисленневих процесів та їхнє відображення в мові та мовленні.

Психолінгвістичний підхід до вивчення мовної картини світу передбачає розуміння мовленнєвої діяльності як компонента комплексу діяльностей людини. В психолінгвістичних працях зазвичай

використовуються поняття *мовна свідомість* та *образ світу* замість *мовна картина світу*. Є. Ф. Тарасов зазначає, що МКС є сукупністю уявлень та знань про навколишню дійсність, які закріплюються у зовнішній формі за допомогою мовних та немовних знаків. Він вважає, що знання про світ існують в свідомості людини. Отже, мовна картина світу являє собою сукупність знань людини, які вона завдяки мовленнєвій діяльності фіксує в знаковій формі.

Є. Ф. Тарасов зауважує, що знання не передаються, не транслюються в просторі та часі, а навпаки, кожного разу при сприйнятті мовленнєвого повідомлення створюються і тлумачаться по-новому [69, с. 148]. Він звертає увагу на те, що сукупність діяльностей, які практикуються конкретним народом є основою для виявлення національно-культурної специфіки мовної картини світу. Члени одного етносу мають змогу розуміти один одного під час спілкування, а також виконання певної діяльності завдяки спільності та ідентичності їхніх знань, які обумовлені певними нормами, традиціями та звичаями. Всі ці знання закріплені в зовнішній формі за допомогою знаків і, зокрема, за допомогою мовних знаків.

Прибічники лінгвокультурологічного підходу розглядають мовну картину світу як колективне явище, а також сукупність образів навколишньої дійсності, що закріпилися в колективній свідомості певного народу. В. І. Карасик зазначає, що складовими частинами КС є образи [33, с. 184]. Він стверджує, що картина світу може бути як загальною, так й індивідуальною, але звертає увагу на те, що основою мовної картини світу є колективні уявлення та знання. Прибічники лінгвокультурологічного підходу досліджують мовну картину світу у зв'язку з культурою певного народу, зосереджуючи увагу на таких поняттях як *менталітет* та *національна свідомість*.

Представники традиційного підходу досліджують мовну картину світу спираючись на лексико-семантичні та граматичні особливості конкретної мови. Н. С. Братчикова стверджує, що пріоритетне місце в мовній картині

світу посідає лексика [16, с. 215]. Фонетика, морфологія та синтаксис, в свою чергу, теж є джерелом інформації про національний характер та національний склад мислення.

Згідно традиційному підходу, мовна картина світу визначається як сукупність надіндивідуальних і надколективних знань та уявлень певного народу про навколишню дійсність. Таким чином, МКС є загальною для всіх представників певного етносу. Основною метою вивчення мовної картини світу з позиції традиційного підходу є реконструкція *образу людини* на основі розгляду лексичних та граматичних характеристик певної мови. В цьому випадку, мовна картина світу є *образом людини* в мовній системі, а не *образом*, що створюється за допомогою мови в свідомості людини.

Літературознавчий підхід передбачає дослідження поетичної картини світу, яка є складником мовної картини світу. Вона є специфічним відбиттям в словесній формі художнього осмислення буття, ціннісне етико-естетичне сприйняття світу, а також еволюція художньої свідомості. З позиції даного підходу, МКС визначається також як активний прояв творчої особистості письменника та його індивідуальне світобачення. Відтак, мовна картина світу розглядається як феномен індивідуальної свідомості.

Мова відіграє важливу роль у визначені процесу пізнання людиною навколишньої дійсності, а також світогляду та картини світу, що виникає в свідомості певного мовного колективу. Пізнання навколишньої дійсності багато в чому залежить від мови, носієм якої є людина. У зв'язку з цим виникають різноманітні національні мовні картини світу, які є специфічними схемами сприйняття дійсності, що функціонують в індивідуальній та масовій свідомості.

Складовим фрагментом мовної картину світу, що містить в собі віковий досвід та мудрість народу є пареміологічна картина світу. Пареміологічна картина світу відрізняється від мовної картини світу тим, що в ній представлена оцінка людиною об'єктивної дійсності, а в мовній картині світу ця дійсність постає такою, якою її сприймає людина. В ПКС

відображаються національні особливості та життєвий досвід народу, що накопичився в результаті пізнання навколишнього світу певним мовним колективом.

Пареміологічні одиниці виступають в якості засобу для збереження, організації та репрезентації життєвого досвіду народу. В них можна знайти безліч порад та настанов, яскраву палітру образів людей, що є представниками конкретного народу.

Паремії займають особливе місце в процесі формування мовної картини світу. Значення пареміологічних одиниць тісно пов'язано з практичним досвідом, накопиченими знаннями людини, а також з культурно-історичними традиціями певного мовного колективу. Здебільшого в пареміях міститься характеристика людина та різноманітних процесів її життєдіяльності. Вони є зразками національного складу мислення народу.

Пареміологічні одиниці відіграють особливу роль в збереженні інтелектуальної та духовної культури народу. Вони досить чітко відображають певні сфери людського життя та свідомості, які пов'язані з: усвідомленням закономірностей людського буття, а також власної сутності; осягненням та сприйняттям законів, традицій та звичаїв, які склалися в певному соціумі; осмисленням важливих для людини моральних норм та життєвих цінностей.

Паремії займають особливе місце в мовній картині світу, тому що вони найбільш аргументовано, стисло та образно виражають різноманітні культурні змісти, які пов'язані з свідомістю людини та людським суспільством. Вони виконують функцію своєрідного посилення до величезного фонду життєвої мудрості народу. Пареміологічні одиниці не тільки містять певний умовивід стосовно будь-якої ситуації, а й включаються в контекст в якості міні-тексту.

Як підсумок зазначимо, що в пареміологічній картині світу так само як й в мовній картині світу відображаються знання та уявлення народу про

етичні та моральні цінності, основні закономірності людського буття, а також певні закони, правила та принципи функціонування людського суспільства.

1.2. Пареміологічні одиниці – засоби відображення менталітету народу.

Багатовікові мудрість та досвід, накопичені попередніми поколіннями, зберігаються в формі колективного несвідомого в психіці людини та передаються з покоління в покоління. Яскравим засобом передачі цього досвіду з давніх-давен є приказки та прислів'я.

Прислів'я є носіями фундаментальних соціальних цінностей суспільства, а також осередком ментальності народу. Вони можуть бути визначені як специфічна система, що виконує функцію зберігання і передачі централізованої соціальної пам'яті. Прислів'я виступають в якості словесної форми звичаю, тому що саме завдяки їхньому засвоєнню та наслідуванню відбувається передача досвіду від людини до людини, від покоління до покоління. Вони є результатом осмислення соціальної дійсності та виступають в якості гносеологічних виражень єдності оцінки, істини та дії в певній соціальній сфері.

Кожний народ має свою власну, самобутню та оригінальну пареміологічну скарбницю, в якій відображається, головним чином, менталітет конкретного мовного колективу. Менталітет є характером народу, що знаходить своє відображення в усіх проявах духовного життя народу.

Слід зазначити, що поняття *менталітет* та *колективне несвідоме* не є тотожними за своїм визначенням. Поняття *менталітет* використовується тоді, коли йдеться про національно-культурну специфіку конкретного народу. *Колективне несвідоме* використовується для позначення загальнолюдського досвіду [71, с. 58]. Пареміологічні одиниці, в свою чергу, можуть виражати як менталітет конкретного народу, так й колективне несвідоме.

Менталітет народу формується під впливом різноманітних факторів, а саме: культура, традиції, моральні норми та цінності, світобачення, життєвий

досвід, релігія, місце проживання цього народу [15, с. 45]. Взагалі, поняття *менталітет* не має однозначного визначення та розглядається в науковій літературі на основі трьох підходів.

Прибічниками першого підходу є М. Блок, Ш. Блондель та А. Валлон [52, с. 165]. Вони відносять менталітет до сфери раціонального та індивідуального та визначають його як характеристику чи особливість мислення, яке притаманне певному індивіду чи народу загалом.

Представники другого підходу стверджують, що менталітет належить до сфери колективного та емоціонального. Основними представниками цього підходу є Е. Дюркгейм, Л. Леві-Брюль та К. Юнг [12, с. 84]. Е. Дюркгейм, французький етнолог та соціолог, зазначав, що в людині співіснують та взаємодіють дві сутності: індивідуальне та соціальне [72, с. 64]. На думку Е. Дюркгейма індивідуальне формується на основі соціального, тобто соціальне певним чином переважає над індивідуальним. Також, Е. Дюркгейм ввів у науковий обіг поняття *колективні уявлення*. Він зазначає, що колективні уявлення виступають в якості рушійної сили, яка формує суспільство. Е. Дюркгейм використовував цей термін для позначення ідей, що виникають на основі колективного мислення, не залежать від окремої особистості і передаються з покоління в покоління.

К. Г. Юнг працював над визначенням поняття *колективне несвідоме* [79, с. 78]. Він зазначав, що колективне несвідоме представляє собою сукупність прихованих шарів пам'яті, що складаються з архетипів. Архетип – це початковий психічний образ, що лежить в основі людського пізнання. До поняття *архетип* належать міфи, легенди, казки, приказки та прислів'я. Отже, пареміологічні одиниці виступають в якості засобів вербалізації національного менталітету.

В. Бех та Є. Шулін, які є прибічниками третього підходу, вважають, що менталітет знаходиться в тісному взаємозв'язку з спадковістю та генетикою [13, с. 101]. Вони наголошують на тому, що мисленнєві конструкції генетично передаються з покоління в покоління. Є. Шулін визначає поняття

менталітет як етнічний та пізнавальний код, а В. Бех розглядає менталітет як родову пам'ять.

Важливим та цікавим є також питання стосовно структури менталітету, що відображається в пареміологічних одиницях. В науковій літературі прийнято виділяти два підходи до визначення структури менталітету: психологічний та соціокультурний [37, с. 205].

Згідно психологічному підходу структура менталітету складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: поведінковий, вербальний та емоціональний. Всі ці компоненти відображаються в пареміологічних одиницях. Прислів'я виступають в якості засобу вербалізації досвіду багатьох поколінь, що накопичувався в результаті певної поведінки. Весь цей процес накопичення досвіду супроводжувався емоціями та переживаннями, які пов'язані з певними життєвими ситуаціями. Таким чином, пареміологічні одиниці є результатом взаємодії всіх компонентів менталітету.

З точки зору прихильників соціокультурного підходу, в структурі менталітету виділяють чотири базові компоненти: культурний, духовний, соціальний та метасоціальний компоненти. Культурний компонент охоплює загально визнані соціальні норми, цінності та звичні побутові відношення. Національно-культурна специфіка народу відображається в духовному компоненті. Соціальний компонент менталітету формується на основі відношення народу до певних соціальних утворень та інституцій. Метасоціальний компонент представлений національною ідеєю конкретного народу. Національна ідея визначається як образ ідеального національного суспільства. Всі ці компоненти структури менталітету знаходять своє втілення та відображення в народних прислів'ях.

Менталітет тісно пов'язаний з мовою. В мові знаходять своє відображення національний характер мовного колективу. Відповідно до цього, він є не тільки цікавим об'єктом соціокультурних та психологічних досліджень, а активно вивчається і в лінгвістичних працях. Зокрема, мовний менталітет – це менталітет, що виражається в мовній картині світу [45, с. 18].

Мовний менталітет є стійким за своєю природою, але кожне покоління доповнює його новими рисами. Він також піддається впливу різноманітних позамовних факторів, таких як: культура, ідеологія, релігія, економіка, політика та інші сфери суспільного життя. Постійні зміни в суспільному житті залишають відбиток та додають щось нове до вже сформованого мовного менталітету.

Мовний менталітет також має свою структуру. В лінгвістичних працях виділяють два види структури мовного менталітету. Згідно першому типу, в його структурі виокремлюють наступні компоненти: емоційний, поведінковий, вербально-семантичний, лінгвокогнітивний та аксіологічний компоненти [56, с. 78].

Вербально-семантичний компонент мовного менталітету ґрунтується на певних мовних особливостях, які відіграють важливу роль у відображенні національної специфіки народу та відповідають за світобачення в мові конкретної нації. Емоційний компонент складається з особливостей вираження почуттів та емоцій народу. В лінгвокогнітивному компоненті віддзеркалюються особливості мовної картини світу конкретного народу. Аксіологічний компонент охоплює сукупність цінностей та норм. Життєві принципи, установки, потреби, переконання, цілі та мотиви народу відображаються в поведінковому компоненті.

Другий тип структури мовного менталітету передбачає лише три складові компоненти: мовний, лінгвокогнітивний, мотиваційно-прагматичний. Мовний рівень охоплює колективне знання народу про значення мовних одиниць та їхню сполучуваність. Лінгвокогнітивний компонент виражає індивідуальні знання представника певної нації про навколишню дійсність, що виражаються конкретними символами, словами, поняттями та асоціаціями. Мотиваційно-прагматичний компонент мовного менталітету складається з комунікативних намірів та потреб людини. Всі вищезазначені компоненти взаємопов'язані між собою та гармонічно доповнюють один одного.

Отже, менталітет будь-якого етносу відображається в мовній картині світу, зокрема в пареміологічній картині світу та визначається як стійкий комплекс характеристик, які виражають особливості сприйняття навколишньої дійсності певним народом. Вагоме значення в аналізі менталітету конкретного мовного колективу та побудові мовної картини світу відіграє дослідження пареміологічних одиниць, в яких певною мірою зосереджені особливості національно-культурної специфіки нації.

1.3. Мовний статус паремій.

Вагоме місце в науковій лінгвістичній літературі посідають дослідження пареміологічних одиниць. Інтерес українських та зарубіжних лінгвістів у дослідженні пареміологічних одиниць не згасає протягом багатьох років. Дослідженню та аналізу пареміологічного фонду присвятили свої праці Б. М. Ажнюк [2], В. П. Анікін [6], В. І. Даль [26], А. В. Кунін [41], В. Мідер [84], В. М. Мокієнко [49], О. О. Селіванова [59], А. Тейлор [86], С. О. Швачко [75] та ін.

Пареміологія – філологічна наука, що займається вивченням основних ознак, властивостей та функцій пареміологічних одиниць, а також розробляє класифікацією паремій [60, с. 255]. Паремія визначається як мовний знак, що містить в собі інформацію про світобачення та традиції і використовується переважно для позначення типової життєвої ситуації [68, с. 143]. Цей специфічний мовний знак переважно використовується для позначення певної типової життєвої ситуації. В пареміях зберігається та передається з покоління в покоління загальноприйняті для всіх народів людські цінності, а також відображаються особливості менталітету певного мовного колективу.

Паремія – це термін, що використовується для позначення усіх одиниць пареміології. До числа пареміологічних одиниць відносяться: приказки, прислів'я, афоризми, примовки, повір'я, прикмети, замовляння, нісенітниця, загадки, віщі сни, ворожби, головоломки, скоромовки, небилиці та інші вислови, в яких подається образне вербальне відображення менталітету та

світобачення народу [85, с. 71]. Центральне місце серед поданих пареміологічних одиниць належить прислів'ям та приказкам.

Особлива увага в лінгвістичних дослідженнях приділяється визначенню поняття *прислів'я*, а також встановленню співвідношення прислів'я з іншими пареміологічними одиницями. А. Дандіс в своїх працях визначає прислів'я як кліше, в якому підмет та присудок залишаються незмінними [26, с. 15]. А. Тейлор розглядає прислів'я як речення, що функціонує в мові як єдине ціле та виражає закінчену думку [86, с. 5]. В працях Х. Касарес прислів'я визначаються як незалежні та закінчені речення, які виражають певний досвід, поради, настанови, застереження та повчання [27, с. 54]. К. Тарланов вважає, що прислів'я – це короткий повчальний вислів, який обов'язково має узагальнюючу функцію та переносне значення [46, с. 98]. І. Є. Анічков розглядає прислів'я як найкоротшу літературну форму, яка існує не тільки в літературі, а й в мові та є лінгвістичним фактором [8, с. 27]. Г. Л. Перм'яков наголошує на тому, що прислів'я водночас є мовним явищем, логічною одиницею та художньою мініатюрою [51, с. 42].

В. Мідер, відомий американський спеціаліст в області пареміології, проаналізувавши визначення прислів'я, що були представлені носіями мови, які не є фахівцями з фольклористики або пареміології, сформулював узагальнене визначення поняття *прислів'я*, згідно з яким, воно є коротким але сталим реченням, що відображає народну мудрість, народний досвід, певні моральні норми та передається з покоління в покоління [84, с. 58].

В. Мідер також виокремлює певні характерні риси, які дають змогу зіставляти прислів'я з іншими мовними знаками, а саме: лексичні, граматичні, фонетичні та семантичні маркери [84, с. 84]. До лексичних маркерів В. Мідер відносить архаїзми та історизми. Основними фонетичними маркерами прислів'їв є алітерація, асонанс, рифма та ритм, а найважливішими граматичними маркерами вважаються стійкість та замкнутість граматичної структури прислів'я. Гіпербола, парадокс,

уособлення, іронія, метафора, епітети та порівняння є основними семантико-стилістичними маркерами прислів'їв.

Важливим і актуальним залишається питання співвідношення центральних пареміологічних одиниць – прислів'їв та приказок. Зазвичай в лінгвістичних працях прислів'я та приказка використовуються як синонімічні та взаємопов'язані терміни [32, с. 570]. Прислів'я та приказки визначаються як короткі вислови, що відрізняються за формою та змістом. Прислів'я є сталими та логічно завершеними судженнями, яким притаманний повчальний характер, певна стійка граматична структура та є інтонаційно оформленими. Приказки, в свою чергу, виступають в якості частини судження, що характеризується синтаксичною незавершеністю та не містять дидактичного змісту.

Г. Л. Перм'яков встановлює різницю між прислів'ям та приказкою на основі структурного критерія [51, с. 68]. Так, прислів'я – незмінні та замкнуті кліше, а приказки – змінні структури, які можуть бути доповнені та трансформовані під час здійснення мовленнєвого акту. Г. Л. Перм'яков вважає, що переносне значення є характерною особливістю як прислів'їв, так й приказок.

В. П. Жуков порівнює приказки та прислів'я, спираючись на семантичний критерій, вважає, що прислів'я та приказки є закінченими реченнями, які ґрунтуються на певному судженні. Незважаючи на це, В. П. Жуков додає, що прислів'я – це стійкі народні вислови, які можуть мати як пряме, так й переносне значення [31, с. 118]. Приказки, з точки зору В. П. Жукова, є короткими народними висловами, які мають тільки буквальне значення.

Як вже зазначалося, прислів'я виступають в якості унікального засобу для організації, зберігання та репрезентації в мові життєвої мудрості народу. Паремії мають план вираження та план змісту. Вони мають матеріальне вираження, тобто співвідносяться з предметами, явищами, відносинами, властивостями, подіями і ситуаціями, які відбуваються в повсякденному

житті. Це дає змогу говорити про знакову природу пареміологічних одиниць та визначати їх як мовні знаки, які людина використовує в різноманітних сферах життєдіяльності.

На нашу думку, актуальним залишається також питання про семантичні, синтаксичні та прагматичні властивості паремій. Прислів'ям притаманні наступні семантичні властивості:

- ↪ стабільність та стійкість в мові;
- ↪ відтворюваність в мовленні;
- ↪ ідіоматичність;
- ↪ інакомовність (повна або часткова);
- ↪ семантична багатозначність.

Стійкість та стабільність прислів'їв полягає в неможливості лексичного, граматичного та морфологічного варіювання їхніх складових. Пареміям притаманний чіткий порядок сполячування структурних елементів, а також семантична єдність їхніх компонентів. Стабільність та стійкість прислів'їв в мові визначається фіксацією їхнього структурного складу в словниках.

Відтворюваність в мовленні – це одна з не менш важливих властивостей паремій, поряд з стабільністю та стійкістю. Ця властивість прислів'їв зумовлює їхнє регулярне повторення в мовленні в незмінному складі. Пареміологічні одиниці відтворюються з пам'яті людини, в якій вони зберігаються на рівні колективного несвідомого. Відтак, О. І. Смирницький та В. М. Телія зазначають, що відтворюваність прислів'їв має специфічний, цитатний характер [62, с. 128]. Людина використовує паремії в якості цитат народної думки, яка зафіксована в фольклорній системі морально-етичних норм, правил і оцінок.

Ю. М. Караулов [34], В. В. Красних [39] і Ю. Є. Прохоров [54] відносять паремії до категорії прецедентних висловлювань, спираючись на їхній цитатний характер відтворення. Прецедентні висловлювання не створюються під час мовленнєвого акту. Вони відтворюються в готовому

вигляді в результаті пригадування. Людина під час мовленнєвого акту згадує конкретний вербальний комплекс та встановлює певне співвідношення паремії з попередніми висловлюваннями.

Паремії мають надособистісну природу. Вони добре відомі носіям певної мови. В мовленні кожної мовної особистості відбувається відтворення паремій. Будучи прецедентними висловлюваннями, прислів'я використовуються в процесі комунікації, що допомагає орієнтуватися в ситуації спілкування та проводити ідентифікацію «свій/чужий» на рівні колективного несвідомого. Носіям однієї мови зрозумілі прислів'я без необхідності додаткового пояснення і коментаря. Відтак, процес комунікації з використанням пареміологічних одиниць відбувається успішно, якщо співрозмовники є представниками конкретної національної та лінгвокультурної спільноти, а також знайомі з її нормами, традиціями, звичаями тощо.

Ідіоматичність – це властивість мовних одиниць, що передбачає нероздільність їхніх формальних і семантичних значень [10, с. 264]. Таким чином, значення прислів'я не можливо досягнути на основі значення його окремих структурних і лексичних компонентів. Ідіоматичність прислів'їв пов'язана з зміною способу позначення факту, ситуації, події порівняно зі стандартними методами, згідно з якими використовуються слова, вільні словосполучення та синтаксичні конструкції з вільним розташування слів. Результатом втрати реальних змістових і граматичних відношень між компонентами паремій є виникнення такої їхньої властивості як ідіоматичність. Це призводить також до десемантизації та формуванню цілісного значення всієї паремії. Поняття ідіоматичності використовується не тільки по відношенню до змісту паремії, а й до її форми.

Паремії функціонують як структурно-семантичні цілісні комплекси. Структурно-семантична цілісність пареміологічних одиниць передбачає неможливість здійснення будь-яких істотних змін та трансформацій їхньої структурної організації без певного впливу на загальний зміст. Структура і

зміст є нерозривним цілим для паремій. Будь-які формальні трансформації призводять до семантичного руйнування паремій. Внутрішня смислова єдність паремій формується завдяки тому, що загальне значення прислів'я не можливо зрозуміти тільки на основі значень його складових компонентів.

Інакомовність паремій означає використання цих мовних одиниць не в прямому, а в переносному значенні. Алегорія є синонімом поняття інакомовність та сприяє втіленню абстрактної ідеї в конкретному образі. Вона є ефективним засобом для вираження в прислів'ях відношення до різноманітних стереотипів життєдіяльності людини. Інакомовність використовується в дидактичних цілях, однак, дидактичний намір не має бути занадто очевидним. Тільки в такому випадку, інакомовність прислів'їв зможе виконати своє завдання – активізувати подвійний інтерес к подіям, які представлені в паремії, а також к ідеям, які закладені в ній.

Інакомовність прислів'їв тісно взаємопов'язана з їхньою здатністю відтворювати об'єкти навколишньої світу в образах, в яких зберігається чуттєва форма відображеної в пареміологічних одиницях дійсності. Відтак, образність є прийомом індивідуалізації та об'єктивації навколишньої дійсності. В пареміях образи представлені завжди в скороченій формі, тобто є схематичним відображенням певної ситуації, в якій виокремлюється найголовніша та специфічна інформація. Носії певної мови з легкістю встановлюють зв'язок між реальною ситуацією та її образним відображенням в прислів'ї тому, що вони володіють конкретними екстралінгвістичними знаннями і досвідом, які стали підґрунтям для створення цієї паремії.

Не менш важливою властивістю паремій є семантична багатозначність, яка передбачає здатність прислів'їв мати декілька лексико-семантичних варіантів. Однак, в контексті руйнується їхня семантична багатозначність та актуалізується лише одне значення. Контекст є індикатором відповідного значення прислів'я, а також засобом нейтралізації його полісемантичності.

Поряд з семантичними властивостями, як вже зазначалося, пареміям властиві також певні синтаксичні особливості. До синтаксичних

властивостей прислів'їв належать ознака структури та ознака форми. Ознака структури включає структурну організацію прислів'їв у вигляді речень різних типів, а також основні ознаки, які властиві реченню. Ознака форми охоплює такі наступні особливості прислів'їв: стислість, ритмічність і лаконічність.

Прислів'я структурно організовані у вигляді речення. Вони визначаються як синтаксичні одиниці, тому що вони є засобом формування, вираження і повідомлення певної думки, а також є засобом передачі думок та емоцій людини. Прислів'я виконують комунікативну функцію, оскільки вони є засобом спілкування. Характерними для прислів'їв є такі ознаки речення як структурна, смислова, інтонаційна і граматична завершеність, комунікативний намір і синтаксична предикативність. З погляду на структурну організацію паремій, вони можуть бути згідно різним класифікаціям: простими, складними; односкладовими, двоскладовими; повним, неповними; складнопідрядними, складносурядними; розповідними, окличними тощо. Комунікативний намір паремій залежить від ситуації спілкування та контексту. В пареміях він виражається за допомогою певних інтонаційних моделей і порядку слів. Предикативність паремій передбачає відображення категорії часу і модальності. Вона проявляється в процесі використання прислів'я в мовленні, коли паремійне значення співвідноситься з певним референтом. Поза контекстом і мовленнєвою ситуацією послаблюється предикативність паремії. Прислів'ю надається предикативність відповідно до мовленнєвого наміру мовця. Під час комунікації співрозмовники використовують прислів'я, які відображають типові ситуації, з метою повідомити про конкретну подію.

Ознака форми паремій відображається в їхній лаконічності і ритмічності. Лаконізм є характерною рисою народного мовлення, в якому відсутня певна фонова інформація з метою економії мовленнєвих зусиль учасників комунікативного акту. Другорядну інформацію можна відновити спираючись на пресупозиції – попередній досвід і знання співрозмовників

про навколишню дійсність та предмет мовлення. Однією з умов економії мовленнєвих зусиль для адресанта і розуміння для адресата є опора на пресупозиції. Лаконічність прислів'їв зумовлена тим, що усні судження, які ґрунтувалися на народному досвіді, не потребували додаткових доказів своєї вірогідності. Ритмічність паремій передбачає наявність в них рими, лексико-семантичних паралелізмів, малоскладність і милозвучність.

Слід зауважити, що не менш важливими є прагматичні властивості прислів'їв:

- ↪ загальновідомість;
- ↪ дидактичність;
- ↪ ситуативність;
- ↪ прагматична багатозначність;
- ↪ приналежність до групи одиниць усвідомленого вибору.

Пареміологічні одиниці оточують нас з самого дитинства. Людина використовує їх в усному і письмовому мовленні в родинному колі, в школі, в університеті, в підручниках та на просторах соціальних мереж. Паремії є основою будь-якої національної мови. Носії певної мови використовують прислів'я не обмежуючись територіальними рамками, професією, а також функціональним стилем мовлення. Загальновідомість паремій обумовлена відображенням в них багатомірової мудрості народу, яка пройшла перевірку багатьма поколіннями на власному життєвому досвіді. В прислів'ях не має такої інформації, якої не має в життєвому досвіді мовного колективу. В них знаходять своє вербальне вираження загальновідомі та загальноприйняті факти.

Загальновідомість прислів'їв обумовлюється їхнім розумінням, яке взаємопов'язане з загальними пресупозиціями співрозмовників. Пресупозиції визначаються як сукупність знань співрозмовників про предмет мовлення. Вони є складними утвореннями, які містять національний характер та стереотипні, поведінкові і соціальні ознаки. Варто зазначити, що пресупозиції поділяються на мовленнєві та мовні. Мовленнєві пресупозиції

взаємопов'язані з мовленнєвим актом. Вони ще називаються *пресупозиціями відомості* та передбачають, що зміст і значення прислів'їв добре відомий учасникам комунікативного акту. Мовні пресупозиції визначаються логіко-семантичними параметрами речення, а також називаються *пресупозиціями істинності* – очікування того, що інформація, яка міститься в пареміях є правдивою.

Прислів'я також входять до складу фонових знань будь-якого народу. Закладений в пареміях життєвий досвід попередніх поколінь функціонує на рівні колективного несвідомого і національно-культурного менталітету народу та допомагає уникнути непорозуміння, а також різноманітні комунікативні невдачі.

Другою ознакою прагматичних властивостей прислів'їв є дидактичність. Паремії виконують функцію морального виховання і духовної настанови сучасного покоління за допомогою звернення до досвіду старшого покоління. Прислів'я є формулами народної мудрості, яким притаманна універсальність висновків та можливість застосування їх в якості неписаного закону для членів певного мовного колективу. Паремії також визначаються як аргументативні мовні засоби. Вони допомагають підсилювати і обґрунтовувати позицію мовця.

В процесі усного чи письмового спілкування людина використовує певні прислів'я, які вона свідомо вибирає з метою найточнішого вираження своєї думки та найефективнішого впливу на співрозмовника. Вибір і використання конкретного прислів'я залежить від ситуації, в якій воно актуалізується, тому що набір лексичних компонентів ситуації та паремії співвідносять один з одним.

Вибір прислів'їв відбувається в процесі мовленнєвої діяльності. Вивченням факторів породження висловлювань, механізмів мовної поведінки людини за допомогою яких здійснюється вплив на співрозмовника, умов здійснення ефективного комунікативного акту, функціонування мовних одиниць в мовленні займається функціональна прагмалінгвістика. Основною

одиницею мовленнєвої діяльності є мовленнєвий акт, який складається з внутрішньої та зовнішньої сторони. Внутрішня сторона мовленнєвого акту містить три етапи:

- ⇒ локутивний етап;
- ⇒ іллокутивний етап;
- ⇒ перлокутивний етап.

В іллокутивному акті визначається мовленнєва цілеспрямована дія прислів'я, яка зорієнтована на конкретного слухача і передбачає певну реакцію на мовленнєвий вплив здійснений з боку мовця. В цьому акті реалізується інтенціональне значення паремій – комунікативний намір, який реалізується співрозмовниками в процесі мовленнєвого акту та розглядається в зв'язку з іллокутивною силою прислів'я. Іллокутивна сила – це сенс, який мовець надає своєму вислову. Слід зазначити, що значення паремії загальноприйняте та зафіксоване в словниках. Сенс прислів'я є індивідуальним і визначається дискурсом.

Поряд з вище згаданими властивостями паремій, не менш важливу роль відіграє ситуативність. Ситуація визначається як сукупність елементів, які присутні в свідомості мовця в об'єктивній дійсності та в момент спілкування, а також обумовлюють вибір конкретних мовних одиниць з метою формування висловлювання. Мовленнєві ситуації певним чином визначаються конкретною метою мовленнєвої взаємодії.

Ситуативність паремій також зумовлюється їхньою здатністю мати пряме та переносне значення. Наявність прямого та переносного значення ускладнює контекстуальні відношення прислів'їв. З одного боку, основу для сприйняття паремій як яскравих образних висловлювань створює доречне поєднання в семантиці значної частини прислів'їв буквального і переносного планів. З іншого боку, висловлювання може використовуватися по відношенню до обмеженої кількості ситуацій, якщо пряме значення переважає над переносним. Відтак, паремії взаємопов'язані з певними

ситуаціями. Використання прислів'їв ізольовано, поза певним контекстом ускладнює розуміння його значення.

Прислів'я можуть використовуватися в різних мовленнєвих ситуаціях з різними комунікативними цілями. Відтак, конкретна мовленнєва ситуація актуалізує певну прагматичну настанову. Одній паремії можуть бути притаманні декілька прагматичних настанов, які об'єктивуються в залежності від мовленнєвої ситуації. Це зумовлює прагматичну багатозначність прислів'їв.

Прислів'ям властива висока прагматична та комунікативна цінність, тому що вони виражають накопичену віками народну мудрість в стислій та чіткій формі. В. А. Маслова зазначає, що в процесі історичного розвитку комунікації виникла специфічна категорія текстів, які отримали відносно самостійну та об'єктивну форму існування, а також позбавилися конкретних комунікативних завдань [47, с. 124]. О. О. Яковлева звертає увагу на різноманіття функціональних особливостей пареміологічних одиниць. Вона виокремлює загальномовні та загальнопаремійні функції паремій [80, с. 88]. О. О. Яковлева вважає, що загальномовними функціями прислів'їв є комунікативна, когнітивна та акумулятивна, оскільки вони властиві мові як засобу спілкування.

Прислів'ям властива комунікативна функція, тому що вони є лексичними одиницями, які містять цілісні судження. Наявність цієї функції є характерною особливістю прислів'їв та відрізняє їх від фразеологізмів, які мають лише номінативну функцію. Прислів'я виступають в якості знаків типових життєвих ситуацій та характерних відносин між об'єктами навколишньої дійсності. Треба зазначити також, що інформація, яка міститься в прислів'ях, зберігає свою актуальність протягом багатьох століть завдяки таким специфічним ознакам пареміологічних одиниць, як змістовність, стислість форми, традиційність та авторитетність.

Використання прислів'їв у мовленні характеризує процес людського мислення, що дає змогу говорити про наявність в пареміологічних одиниць

когнітивної функції. Крім того, пареміологічні одиниці виконують в мові подвійну роль: прислів'я вказують на певну ситуацію, а також виражають оцінку та ставлення людини до конкретних обставин. О. О. Яковлева вважає, що прислів'я треба розглядати як аналогію, яка проводиться між конкретними ситуаціями, які постійно повторюються та є соціально значущими [80, с. 101]. Вона зазначає, що в такому випадку значенням прислів'я виступає загальна інформація, що формується в результаті порівняння конкретних ситуацій та закріплюється в мові. Аналогії проводяться між новою ситуацією та ситуацією, яка вже закріплена в мові в якості стійкої категорії. Здійснюючи такі аналогії людина отримує та схематизує новий досвід в межах своєї мовної картини світу.

Пареміологічним одиницям властива здатність виражати більше змістовної інформації, ніж закладено в їхній внутрішній формі. Ця характерна риса паремій також визначає їхній когнітивний потенціал. Н. М. Семененко стверджує, що прислів'ям характерна здатність до збільшення значення, яке обумовлене взаємодією когнітивної основи паремій з інтеціональним фоном відповідного концепту та подієво-змістовою основою дискурсу.

Акумулятивна функція пареміологічних одиниць відображає здатність прислів'їв накопичувати знання людини про навколишній світ, а також зберігати культурний досвід попередніх поколінь. В. Ф. Занглігер зазначає, що акумулятивна функція пареміологічних одиниць проявляється в двох аспектах: закладені в прислів'ях моделі поведінки та образні засоби вираження моделей поведінки, яким народ надає перевагу [30, с. 15]. Крім того, в прислів'ях містяться образи, які є характерними для конкретного лінгвокультурного суспільства. Відтак, акумулятивний потенціал пареміологічних одиниць тісно взаємопов'язаний з етнічними особливостями прислів'їв.

Поряд з загальномовними функціями не менш важливу роль відграють загальнопаремійні функції пареміологічних одиниць. На сьогоднішній день

не існує єдиної класифікації загальнопаремійних функцій, але вчені розробили різноманітні варіанти класифікації, які ґрунтуються на аналізі мовленнєвої природи пареміологічних одиниць.

О. Г. Чижиков запропонував класифікацію загальнопаремійних функцій, яка основана на текстових характеристиках прислів'їв [74, с. 122]. Він виокремлює наступні загальнопаремійні функції: експресивна, директивна, апелятивна, метатекстова та референтативна.

Г. Д. Сідоркова розробила класифікацію загальнопаремійних функцій, спираючись на дослідження прагматичних установок прислів'їв [61, с. 87]. Згідно цій класифікації, до групи загальнопаремійних функцій належать регулятивна, експресивна, метамовна та констативна функції.

Паремії виконують регулятивну функцію, оскільки вони мають змогу впливати на поведінку людини, на її рішення, думки та дії. Прислів'ям також властива емоційно-експресивна функція, тому що вони є результатом усної народної творчості та яскравими засобами для вираження настроїв, емоцій, та почуттів людини. В. П. Анікін вважає, що прислів'я рідко коли бувають емоційно нейтральними [7, с. 247]. В пареміях міститься стільки ж почуттів, скільки в самому народі, який є творцем прислів'їв. Метамовна функція паремій дає змогу розглядати прислів'я як самостійні види текстів, які використовуються в мовленнєвих актах, що дозволяє говорити про інтертекстуальність. Говорячи про констативну функцію паремій, в першу чергу, мається на увазі їхня роль у створенні тексту. Прислів'я є певними класифікаторами, які налаштовують текстовий фрагмент під типову ситуацію. В цій функції пареміологічні одиниці використовуються для номінації та класифікації конкретної ситуації. Вони також вживаються для коментування змісту тексту, тому що завдяки пареміям можна підвести підсумки змісту тексту, виражаючи його головну ідею.

Отже, мовний статус прислів'їв характеризується лаконічністю форми та своєрідністю національно-культурного змісту.

1.4. Поняття сімейні відносини в гуманітарних науках

Поняття *сім'я*, а також особливості її формування та функціонування є актуальним об'єктом дослідження в багатьох науках, а саме в: психології, соціології, філософії, педагогіці, історії, етнографії, економіці, демографії, етиці, юриспруденції та лінгвістиці.

В науковій літературі існують також багато підходів до визначення поняття сім'я. Відтак, можна виділити два підходи до тлумачення цього поняття. Згідно першому підходу, сім'я виступає в якості соціального інституту, що характеризується певною системою взаємовідносин між його суб'єктами. Представники другого підходу розглядають сім'ю як інститут виховання. Розглянемо далі детальніше визначення поняття сім'я, які були сформульовані представниками цих двох підходів.

Н. Я. Соловйов визначає сім'ю як малу соціальну групу суспільства, що ґрунтується на шлюбному союзі та родинних зв'язках [63, с. 57]. Під родинними зв'язками він розуміє стосунки між чоловіком та дружиною, батьками та дітьми, братом та сестрою, а також іншими родичами, які проживають разом та мають спільне господарство. Отже, Н. Я. Соловйов вважає, що сім'я є однією з найважливіших форм організації особистого побуту.

Відомий психолог Б. Г. Ананьєв також розглядає сім'ю як малу соціальну групу, що є складником більш великої соціальної системи, яка й визначає особливості функціонування членів сім'ї [4, с. 154]. Г. Я. Варга розглядає сім'ю як групу людей, які взаємопов'язані спільним місцем проживання та веденням спільного господарства [20, с. 95].

А. Г. Харчев зазначає, що сім'я є джерелом задоволення певних потреб суспільства [71, с. 144]. Відтак, він визначає сім'ю як певну систему взаємозв'язків, члени якої взаємопов'язані на основі шлюбних або родинних відносин. Членам такої системи також властивий спільний побут і взаємна моральна відповідальність. Формування такої системи зумовлено потребою суспільства в фізичному та духовному відтворенні населення.

Представник другого підходу, американський психолог В. Сатір, розглядає сім'ю як систему в якій взаємодія її суб'єктів спрямована на особистісний ріст кожного з членів сім'ї [57, с. 58]. В. Сатір стверджує, що існують два типи сімей як системи: відкрита та закрита система. Відтак, запропонована В. Сатіром класифікація сімейних систем, в першу чергу, зорієнтована на виявлення особливостей сімейних відносин.

Наявність зв'язку з навколишнім світом і взаємодія між членами сім'ї є, на думку американського психолога, основними рисами сім'ї як відкритої системи. Завдяки таким особливостям розвиток сімейних стосунків має динамічний характер так, як вона піддається впливу певних процесів, що відбуваються власне в самій сім'ї та поза її межами.

Закрита сімейна система, на відмінно від відкритої, не піддається впливу певних зовнішніх факторів та процесів. Для неї характерним є відокремленість та ізолюваність від зовнішніх впливів. В такій сім'ї чітко встановлені ролі кожного її члена та окреслені конкретні способи реагування на внутрішні та зовнішні зміни.

І. С. Андрєєва визначає сім'ю як джерело формування та розвитку особистості кожного її представника. Сім'я – це середовище, в якому має відбуватися виховання підростаючого покоління. Вона зазначає, що саме сім'я несе відповідальність за соціалізацію дитини [5, с. 205].

І. С. Андрєєва виокремлює певні фактори, які впливають на становлення особистості дитини в сім'ї, а саме: соціальне мікросередовище сім'ї, зовнішня і внутрішня діяльність та сімейне виховання [5, с. 220]. Відтак, сімейне виховання повинне здійснюватися у вигляді цілеспрямованої педагогічної взаємодії батьків з дітьми. В сім'ї має відбуватися прилучення дитини до духовно-моральних цінностей та норм поведінки, а також ознайомлення з певними соціальними ролями та їхніми особливостями. Доречним є залучення підростаючого покоління до побутової діяльності, що є ефективним засобом соціалізації дитини. Отже, слід зазначити, що

І. С. Андрєєва звертає увагу, перш за все, на роль сім'ї в процесі формування в дитини адекватного образу навколишнього світу.

Л. Б. Шнейдер тлумачить поняття *сім'я* як системно-функціональне об'єднання емоціонально близьких людей, що ґрунтується на укладанні шлюбу, батьківстві та спорідненості [78, с. 81]. Він розглядає сім'ю як систему відносин, головною функцією якої є виховання дитини. Ключовим фактором, що впливає на виховання підростаючого покоління, згідно Л. Б. Шнейдер, є накопичений життєвий досвід батьків [77, с. 14].

Англійський соціолог Е. Гіденс у своєму визначенні поняття *сім'я* зробив спробу об'єднати вищезазначені підходи до його тлумачення. Він зазначає, що сім'я одночасно виступає в якості конкретно історичної форми взаємодії її членів та соціально-психологічного об'єднання. Е. Гіденс звертає увагу на те, що сім'я має бути середовищем, де кожен її член отримує емоціональну підтримку [24, с. 401]. Вона є кардинально протилежною підтримці, яку людина отримує з боку соціального оточення.

Німецький психолог К. Шневінд, який працював над питаннями психології особистості та сім'ї, визначив сім'ю як певну сукупність індивідів, що характеризується за чотирма критеріями [83, с. 35]. По-перше, сім'єю можна назвати групу людей, які знаходяться в довготривалих і постійних стосунках, несуть відповідальність один за одного, а також мають певні обов'язки один перед одним. По-друге, між членами сім'ї повинна існувати емоціональна, духовна і психічна близькість. По-третє, відносини між членами сім'ї характеризуються міжособистісною інтимністю та замкнутістю. Останнім критерієм, який був запропонований К. Шневіндом, є часова і просторова обмеженість суб'єктів сімейних відносин.

Зацікавленість сімейними відносинами бере свій початок з античних часів. В працях древніх філософів виражені цікаві міркування стосовно сім'ї. Наприклад, давньогрецький філософ Платон розробив теорію патріархальної сім'ї. В своїй праці «Закон» він наголошує, що саме сім'я є основою для формування ідеального державного устрою. Функціонування традиційного

інституту сім'ї вважалось найбільшою перешкодою для існування ідеальної держави [18, с. 42]. Платон вважав, що сім'я має приносити користь державі, саме тому він наголошував на необхідності скасування формування окремих сімей. Він не був проти одруження, навпаки, наголошував на необхідності шлюбу та кардинального переосмислення сімейних відносин. В ідеальній державі Платона не має місце традиційним шлюбним стосункам між чоловіком та дружиною. Він наголошує, що всі жінки мають бути спільним для всіх чоловіків. Народжені в таких відносинах діти теж мають бути спільними та вихованням дітей повинні займатися не батьки, а держава.

Платон в своїй праці «Закон» звертає увагу на питання гендерної рівності. Він вважає, що жінки мають такі ж самі права та обов'язки, що і чоловіки. Особливу увагу він звертає не на стать людини, а на ті здібності, які їй притаманні. Платон вважав, що між здібностями жінок та чоловіків не має суттєвої різниці. Саме тому сферу діяльності людини визначає не її стать, а її здібності та вміння.

Подальшим розвитком теорії Платона займався його учень Аристотель. Але, на відмінно від свого наставника Аристотель більшого значення надавав сім'ї, а не державі. Він стверджував, що держава виникає, коли з'являється потреба в взаємодії та спілкуванні між сім'ями, з метою досягнення спільної мети. Аристотель не погоджувався також з Платоном стосовно спільності жінок та дітей. Він був прихильником моногамної сім'ї, в якій жінка належить тільки своєму чоловікові, та навпаки, чоловік належить тільки свої дружині.

В праці «Політика» Аристотель виклав свої основні погляди на сім'ю. Він визначає сім'ю як комунікацію, що виникла природним шляхом та покликана задовольнити повсякденні потреби її членів [42, с. 14]. Суб'єктами сімейних відносин можуть бути чоловік і дружина, батько і діти, хазяїн і раби. Саме тому, Аристотель акцентує особливу увагу на трьох типах відносин між членами сім'ї:

- відносини між хазяїном та рабами;

- відносини чоловіка та дружина;
- відносини батька та дітей.

Згідно цим типам відносин, слід зазначити, що Аристотель підкреслює нерівність між суб'єктами сімейних стосунків. Таким чином, він акцентує увагу на підлеглості жінки та зазначає, що чоловіки найбільш здатні керувати сім'єю. Незважаючи на прихильність Аристотеля патріархальним устроєм сім'ї, він вважає, що стосунки між чоловіком та дружиною повинні будуватися на взаємодопомозі та взаєморозумінні. Всі справи мають бути розподілену між чоловіком та дружиною.

Німецький філософ І. Кант та І. Фіхте розглядали сімейні відносини спираючись на теорію природного права [18, с. 135]. Поняття *природне право* тлумачиться як сукупність прав, норм та законів, які є визначеними природою, а не законодавством та призначені регулювати взаємовідносини між людьми. Згідно цій теорії сімейні відносини також мають регулюватися правовими законами. Отже, сім'я для них виступає в якості морально-правового інституту.

І. Кант зазначав, що шлюб має укладатися тільки за умови свідомого та добровільного рішення чоловіка та жінки. Він також вважав, що шлюб не має укладатися тільки спираючись на почуття кохання, яке виникає між чоловіком та жінкою. Зазначимо також, що І. Кант розглядав шлюб як певний юридичний договір, що встановлюється між подружжям.

І. Кант був прибічником моногамної сім'ї. Тільки цей тип сім'ї, на його думку, є моральним та правомірним. Німецький філософ підкреслював, що чоловік в сім'ї є хазяїном, а жінка займає підлегле становище. Головне призначення жінки продовжувати рід, бути матір'ю та дружиною.

І. Фіхте, на відмінно від І. Канта, розглядав шлюб як природний та моральний союз, а не лише як юридичний договір. Він вважав, що не існує шлюбу без кохання, так само як і кохання поза шлюбом. Незважаючи на це, І. Фіхте визнавав право чоловіка на зраду та отримання прощення за свій вчинок. Дружина, навпаки, не має право зраджувати чоловікові. Жінка, яка

вчинила подружню зраду має бути покореною своїм чоловіком та не може бути прощеною ним.

І. Фіхте звертав увагу не тільки на взаємовідносини між чоловіком та жінкою, а тож приділяв увагу стосункам між батьками та дітьми. Він зазначав, що між матір'ю та дитиною існує нерозривний та міцний зв'язок, що зберігається навіть після народження. Такого зв'язку не існує між батьком та дитиною. Почуття та стосунки батька з дитиною, на думку І. Фіхте, є опосередкованими його відношенням до дружини та матері його дитини. І. Фіхте наголошував також, що вихованням дитини повинна займатися як матір, так і батько.

Французький соціолог О. Конт визначив сімейні стосунки як морально-емоціональний союз, який ґрунтується на взаємній симпатії [18, с. 151]. Сім'я в його розумінні є основним елементом суспільства. На думку О. Конта, саме в сім'ї починається підготовка особистості до суспільного життя. Сім'я є також джерелом морального виховання особистості. Саме тому, О. Конт вважає, що сім'я є проміжною ланкою, яка знаходиться між індивідом і суспільством. Вона виступає в якості найнадійнішого осередка суспільства, який виконує важливі соціальні функції.

Французький соціолог Е. Дюркгайм досліджував ролі кожного члена сім'ї [18, с. 204]. Він виділяє два типи сімейних відносин:

- стосунки між поколіннями;
- стосунки між статями.

Згідно цим типам сімейних відносин французький соціолог виокремлює також два різновиди сімейних союзів. Подружня пара – це перший різновид сімейного союзу. Цей союз утворюється між представниками одного покоління шляхом вибору та угоди. Другий різновид союзу передбачає кровну спорідненість та утворюється між представниками різних поколінь. Відтак, Е. Дюркгайм розглядає сім'ю одночасно як соціальну групу, до якої належить особистість, так і власне шлюбний союз.

Німецький філософ Георг Вільгельм Фрідріх Гегель в своїй праці «Феноменологія духа» дав визначення поняттю *сім'я*. На його думку, *сім'я* – це природна моральна громадськість [18, с. 314]. Гегель не вважав, що шлюб є юридичним договором тому, що певну правову угоду можуть укласти лише особистості. Однак, згідно Гегелю в шлюбі чоловік та дружина не можуть залишатися особистостями. Вони становляться частиною цілого, розчинаючись повністю в шлюбі та втрачають свою самостійність і незалежність.

Сімейні відносини є актуальним об'єктом дослідження не тільки в суспільствознавчих науках. В лінгвістичних працях також простежується зацікавленість дослідженням *сім'ї* та взаємовідносин, що виникають між її членами.

Ю. В. Абрамова в дисертаційній роботі на тему «Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів *чоловік* та *жінка*» проаналізувала британські прислів'я, в яких відображаються професійні та релятивні ролі чоловіка та жінки, а також їхні соціальні, природні та поведінкові особливості [1, с. 15]. Автор здійснив когнітивний та прагматичний аналіз британських прислів'їв. Ю. В. Абрамова в своїй праці розглянула регулятивні здібності британських прислів'їв, які виступають в якості засобу мовного вираження концептів *чоловік* та *жінка*.

В. В. Бурак в дисертаційній роботі на тему «Вербалізація стереотипів родинної спорідненості в українській, польській і британській реалістичній прозі другої половини XIX століття» здійснила зіставно-порівняльний аналіз функціонування стереотипів родинної спорідненості в мікроконтекстах, макроконтекстах та мегаконтекстах української, польської та британської художньої комунікації [17, с. 12]. Автор проаналізувала засоби вербалізації стереотипів родинної спорідненості спираючись на їхню цінність в процесі обміну інформацією. В. В. Бурак в своєму дослідженні встановила градацію стереотипів родинної спорідненості на основі їхньої культурно-відображальної здатності.

Ю. В. Железнова в своїй праці «Лінгвокогнітивне та лінгвокультурне дослідження концепту сім'я» здійснила лінгвокультурологічну інтерпретацію актуалізації концепту *сім'я* в французькій та російській мовних картинах світу [29, с. 11]. Метою цього дослідження було визначення відмінностей концепту *сім'я* в французькій та російській концептосферах, що ґрунтуються на певних географічних, історичних і соціокультурних особливостях цих народів. Автор зосередив свою увагу на зіставно-порівняльному контекстуальному дослідженні значення мовних та мовленнєвих одиниць, в яких об'єктивується концепт *сім'я*. Ю. В. Железнова об'єднала лексичні одиниці французької та російської мов в певні семантичні поля: родині відносини, шлюбні стосунки, відносини між батьками та дітьми.

В дисертаційній роботі Ані Рахмат на тему «Концепт *сім'я* в російській пареміології: лінгвокультурологічний аспект» увага зосереджується на дослідженні національної специфіки та шляхів мовної об'єктивності концепту *сім'я* в пареміологічних одиницях російської та індонезійської мов [55, с. 14]. Автор здійснив лінгвокультурологічний аналіз російських та індонезійських паремій з метою визначення національних особливостей досліджуваних фрагментів двох мовних картин світу.

О. В. Добровольська здійснила дослідження процесу концептуалізації поняття *сім'я* в російській мовній картині світу. Автор мав на меті змодельовати концептуальний образ сім'ї, що є зафіксованим в російській мовній свідомості [28, с. 11]. Результати свого дослідження О. В. Добровольська виклала в своїй праці «Концептуалізація сім'ї в російській мовній картині світу». Матеріалом дослідження послуговували тексти художньої літератури, тексти телепередач, публіцистичні тексти, а також розмовна мова.

Лінгвокогнітивному і лінгвокультурному аналізу концептів *сім'я*, *шлюб*, *дружина присвячено працю* О. Л. Бутто «Репрезентація концептів *сім'я*, *шлюб*, *дружина* в італійській лінгвокультурі». Автор досліджував італійську мовну картину світу на матеріалі художньої, публіцистичної та наукової

літератури другої половини ХХ – початок ХХІ століть. О. Л. Бутто проаналізувала комплексно концепти сім'я, спираючись на досягнення когнітивної лінгвістики, психології, етики, лінгвокультурології та соціології [19, с. 10]. Мета цього дослідження полягає в встановленні ролі цих концептів в менталітеті італійського народу, а також визначені особливостей репрезентації в пареміології, науковій, публіцистичній та художній літературі.

О. О. Кострубінa в роботі «Гіперконцепт *сім'я/дім – family/house* в російській та англійській лінгвокультурах» розглянула базові культурні концепти *сім'я/family* і *дім/house*, що посідають важливе місце в побудові концептуальної та мовної картини світу. Концепти, в яких відображається світогляд народу, на думку автора, є перспективними об'єктами дослідження так, як зіставлення концептів декількох мов є основою виявлення їхніх специфічних та універсальних характеристик [38, с. 20]. О. О. Кострубінa досліджувала концепти *сім'я/family* і *дім/house* на матеріалі лексичних і фразеологічних одиниць англійської та російської мов. Автор використовувала матеріал відібраний з фразеологічних, тлумачних, синонімічних, асоціативних та енциклопедичних словників, а також текстові фрагменти з романів С. Т. Аксакова «Дитячі роки Багрова – онука» та Дж. Голсуорсі «Власник».

Відтак, слід зазначити, що існують багато праць, в яких увага спрямована на дослідженні специфіки вербалізації концептів *сім'я, шлюб, дружина, чоловік, батько, матір, син і донька* на основі мовного та мовленнєвого матеріалу різних мов. Незважаючи на це, особливості об'єктивації поняття *сімейні відносини* в повному обсязі не було досліджено. В нашій роботі був здійснений лінгвокультурний аналіз поняття *сімейні відносини* саме на матеріалі англійського пареміологічного фонду, що дало змогу розглянути пареміологічні одиниці як засіб мовного відображення національного світогляду та менталітету британського народу.

Висновки до Розділу 1

Взаємодія людини з навколишнім світом та накопичені нею знання є основою для формування картини світу, що визначається як цілісний образ світу, якому притаманний образний характер репрезентації знань про навколишню дійсність, поведінкових настанов та систему цінностей певного народу. Картина світу відображається певним чином в мовній, а також пареміологічній картині світу. На формування мовної та пареміологічної картин світу впливає менталітет народу, який визначає особливості сприйняття навколишнього світу певним мовним колективом.

Пареміологічні одиниці є своєрідним засобом мовного вираження менталітету. Центральне місце серед пареміологічних одиниць займають прислів'я. Вони розглядаються як морально-етичні вислови, яким притаманний дидактичний характер та в яких відображаються традиції, закони суспільства, моральні норми, цінності та закономірності буття народу.

Паремії є мовними знаками, тому що вони мають план вираження і план змісту. Розглянуті синтаксичні, семантичні та прагматичні властивості паремій підтверджують їхню знакову природу. Відтак, пареміям притаманні наступні семантичні властивості: стабільність та стійкість в мові, відтворюваність в мовленні, ідіоматичність, інакомовність (повна або часткова), семантична багатозначність. Прислів'я функціонують в якості структурно-семантичних цілісних комплексів, яким притаманний цитатний характер, а також схожість з прецедентними висловлюваннями. Структурно-семантична цілісність паремій передбачає неможливість здійснення будь-яких істотних змін та трансформацій їхньої структурної організації без певного впливу на загальний зміст. Інакомовність паремій передбачає використання цих мовних одиниць не в прямому, а в переносному значенні. Кожне прислів'я може мати декілька лексико-семантичних варіантів. Їм властива семантична багатозначність, яка має контекстуальний характер.

Основними синтаксичними властивостями прислів'їв є ознака структури і ознака форми. Ознака структури включає структурну організацію

прислів'їв у вигляді речень різних типів, а також основні ознаки, які властиві реченню: смислова, граматична, структурна та інтонаційна завершеність, комунікативна мета і предикативність. Ознака форми охоплює такі наступні особливості прислів'їв: стислість, ритмічність і лаконічність.

Не менш важливими є наступні прагматичні властивості прислів'їв: загальновідомість, дидактичність, ситуативність, прагматична багатозначність, приналежність до групи одиниць усвідомленого вибору. Загальновідомість паремій взаємопов'язана з їхнім розумінням носіями мови, яке побудоване на загальних пресупозиціях учасників комунікативного акту. Дидактичність паремій передбачає виконання функції морального виховання і духовної настанови сучасного покоління за допомогою звернення до досвіду старшого покоління.

Прислів'я є одиницями усвідомленого вибору, оскільки людина в процесі усного або письмового мовлення свідомо вибирає конкретну паремію з метою найточніше виразити свої думки та найефективніше вплинути на співрозмовника. Вибір конкретної паремії зумовлюється особливостями та обставинами мовленнєвої ситуації. Прагматична багатозначність передбачає наявність в паремії декількох прагматичних настанов, які об'єктивуються в залежності від мовленнєвої ситуації.

В нашій роботі був здійснений лінгвокультурний аналіз поняття *сімейні відносини* на матеріалі пареміологічного фонду англійської мови. Було визначено, що поняття *сім'я*, а також особливості її формування та функціонування є актуальним об'єктом дослідження в гуманітарних науках. В лінгвістичних працях, перш за все, звертається увага на лінгвокультурний та лінгвокогнітивний аналіз паремій, в яких об'єктивується поняття сімейні відносини. Мовознавці також досліджують національну специфіку та шляхи мовної об'єктивації поняття *сімейні відносини* в пареміологічних одиницях. Прислів'я є основою для вивчення та аналізу мовних явищ крізь призму антропоцентричної парадигми, що є актуальною в сучасних лінгвістичних дослідженнях.

РОЗДІЛ 2. ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В ПАРЕМІОЛОГІЧНОМУ ФОНДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

2.1. Вербалізація понять *наречений* та *наречена* в пареміологічних одиницях англійської мови.

В житті кожного парубка та кожної дівчини приходиться час, коли вони замислюються над створенням власної сім'ї. В народній мудрості є чимало приказок та прислів'їв, які містять поради для майбутнього нареченого та нареченої. В цих пареміологічних одиницях також розкривається відношення британців до парубка та дівчини, які вже досягли шлюбного віку [67, с. 156].

Стосовно необхідності та обов'язковості шлюбу для молодого покоління існують багато думок та точок зору. В пареміологічному фонді англійської мови є прислів'я, в яких відображено відношення британського народу до обов'язковості створення сім'ї як для парубка, так і для дівчини [66, с. 219].

В першу чергу, в англійських пареміологічних одиницях висловлюється думка про те, що шлюб є необхідним для молодого покоління:

- ↪ *Every Jack must have his Jill.*
- ↪ *There are more maids than Malkin.*
- ↪ *All meats to be eaten, and all maids to be wed.*
- ↪ *There is no goose so grey in the lake, that cannot find a gander for her make.*
- ↪ *There's never a goose so old and gray but what a gander would wander her way* [87].

Згідно цим прислів'ям парубок обов'язково має знайти собі наречену та створити сім'ю. В низці прислів'їв наголошується на тому, що кожна дівчина обов'язково зустрине своє кохання, свого судженого та вийде заміж. Отже, народна мудрість звертає увагу на необхідності шлюбу та сім'ї та застерігає молоде покоління від самотності.

Але існує і протилежне ставлення до доцільності шлюбу:

- ↪ *Honest men marry soon, wise men not at all.*
- ↪ *It is good to marry late or never.*
- ↪ *Why buy a can when milk is so cheap?*
- ↪ *Lad's love's a busk of broom, hot awhile and soon done.*
- ↪ *Love of lads and fire of chats is soon in and soon out.*
- ↪ *Advice none to marry or go to war [88].*

В цих прислів'ях дівчина порівнюється з дешевим молоком. Багатьом чоловікам зручніше зустрітися з жінками, які не вимагають певних серйозних стосунків. Одруження також порівнюється з війною. Останнє прислів'я радить ані воювати, ані одружуватися.

Шлюб не тільки може вважатися необов'язковою подією для парубка, а й не сприйматися найнеобхіднішою річчю для того, щоб юнак вважався щасливим:

- ↪ *Let him that be happy for a day go to the barber; for a week, marry a wife, for a month, buy him a new horse; for a year, build him a new house; for all his life time, be an honest man.*
- ↪ *If you would live well for a week, kill a hog; if you would live well for a month, marry; if you would live well all your life, turn priest [87].*

Відтак, одруження, згідно цьому прислів'ю, приносить чоловікові щастя, якого вистачає лише на одну неділю/ місяць. Купівля коня чи будівництво нової оселі вважалося більш значущою подією аніж одруження.

В деяких прислів'ях також звертається увага на наслідки необміркованого та раннього створення шлюбу. Зазвичай в ранньому віці парубки поспішають з одруженням, а потім шкодують про зроблений крок та вибір:

- ↪ *Marry in haste, and repent at leisure.*
- ↪ *They that marry in green their sorrow is soon seen [44].*

Також стверджується, що юнак має обрати рівну собі наречену: *Go down the ladder when you marry a wife; go up when you choose a friend [87].*

Крім цього, юнак має керуватися не тільки своїми почуттями, а й розумом, бо коли хлопець безтями закоханий в свою обраницю, він може не помічати її недоліки, які можуть завадити щасливому подружньому життю: *If Jack is in love he's no judge of Jill's beauty* [88].

Необмірковані вчинки є характерними також і для молоді дівчини. З давніх-давен вважалося, що дівчина має зберегти цноту до вступу в законний шлюб. Незаміжню дівчину, яка завагітніла та народила дитину, засуджували в суспільстві:

- ↪ *She has been stung by a serpent.*
- ↪ *She has got a kid in her kilting.*
- ↪ *She has broken her elbow.*
- ↪ *She has broken her leg above the knee.*
- ↪ *She hath given Lawton gate a clap* [44].

Отже, цитовані прислів'я звертають увага саме на образ дівчини, яка завагітніла внаслідок позашлюбних інтимних стосунків. Народити дитину поза шлюбом вважалося ганьбою. В прислів'ї *She hath given Lawton gate a clap*, йдеться про дівчину, яка втекла до Лондона, щоб приховати свій «цікавий стан» та народити дитину в таємниці. Lawton – це невелике селище, яке розташоване в графстві Чешир в Англії. Через це селище простягався шлях до Лондона з декількох куточків графства.

Інтимні стосунки до шлюбу були не тільки ганьбою для молоді дівчини, а й також вважалися гріхом. Наприклад, зміст прислів'я *She has been stung by a serpent* пояснює те, в якому становищі опинилась дівчина. Вона порівнюється з Євою, яку спокусив змії.

В пареміологічних одиницях англійської мови звертається особлива увага на соціальний статус майбутньої нареченої. Зазвичай, коли парубок обирає собі майбутню дружину він обирає серцем, обирає ту дівчину, яку він кохає до нестями та хоче прожити з нею усе своє життя. Але в будь-якому соціумі завжди звертали, звертають та будуть звертати увагу на матеріальний добробут та репутацію дівчини:

↪ *She is welcome, that brings some present under her arm.*

↪ *The wife is welcome that comes with the crooked oxters (armpit) [87].*

В пареміях стверджується, що бажано було б, щоб наречена була з матеріально забезпеченої сім'ї та мала хорошу репутацію. Згідно народній мудрості, репутація дівчини розглядається не тільки на основі певних її дій, але також з огляду на її сім'ю. В нашому повсякденному житті також є вислів аналогічний британському прислів'ю: *Take a wine of a good soil and the daughter of a good mother. – Хочеш дізнатися якою буде твоя дружина – подивись на її матір [40].* Вважається, що сімейні стосунки батьків стають прикладом для дітей. Саме тому, дівчина порівнюється з виноградом, а сім'я – з хорошим ґрунтом. Відзначається, що хороший виноград може дати хороші плоди тільки тоді, коли росте на хорошому ґрунті, а дівчина може стати гідною дружиною, якщо в неї був приклад зразковості: *Take a wine of a good soil and the daughter of a good mother [87].*

Не тільки матеріальний добробут нареченої, але також матеріальне становище майбутнього нареченого відіграє важливу роль в прийнятті рішення створити сім'ю, оскільки одруження є дуже серйозним кроком для парубка. Після весілля чоловік бере на себе відповідальність за свою сім'ю. Отже, в наступних пареміологічних одиницях висловлюється попередження про таку відповідальність:

↪ *Before you marry, be sure of a house wherein to tarry.*

↪ *It is hard to wive and thrive both in a year [88].*

В скарбниці пареміологічних одиниць англійської мови вагоме місце займають прислів'я, які наголошують на необхідності керуватися власним серцем та розумом під час вибору майбутньої дружини:

↪ *Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow.*

↪ *In choosing a wife, and buying a sword, we ought not to trust another.*

↪ *Choose a horse made and a wife to make.*

↪ *Choose neither a woman nor linen by candle-light [87].*

На відміну від парубка, молодій дівчині радять не зволікати зі шлюбом і попереджають, що довго вибираючи та шукаючи ідеального жениха можна врешті-решт обрати не найкращого з усіх. В наступних пареміях зазначається те, що дівчина не повинна занадто прискіпливо відноситися до вибору майбутнього чоловіка:

↪ *A maiden with many wooers often chooses the worst.*

↪ *Better bad than without.*

↪ *Marry first, and love will come afterwards.*

↪ *You are more-eyed by living so long a maid.*

↪ *How can the cat help it if the maid be a fool?* [14].

Отже, ступінь значущості шлюбу для парубка дещо відрізняється: в деяких пареміологічних одиницях зазначається необхідність шлюбу для юнаків, а в інших – одруження вважається не таким важливим для молодого чоловіка. Дівчині, з одного боку, не радять поспішати зі створенням сім'ї, і навпаки, стверджується, що кожна зустрине свого судженого. З іншого боку, в прислів'ях звертається увага на те, що дівчина яка є дуже вибагливою до майбутнього обранця може довго «сидіти в дівках». Для британців важливо, щоб молоде покоління свідомо та серйозно відносилося до створення сім'ї, оскільки шлюб є відповідальним кроком як для юнака, так і для дівчини.

Проведений аналіз прислів'їв англійської мови, в яких актуалізуються поняття *наречений* та *наречена*, дав змогу розглянути ставлення британців до соціальних ролей парубка та дівчини.

2.2. Актуалізація поняття *чоловік* в англійських пареміях.

В народній мудрості поняття *чоловік* займає одне з центральних місць. Він вважається головою сім'ї, її годувальником та захисником [65, с. 102]. Аналізуючи прислів'я, об'єднані на основі поняття *чоловік*, стає зрозумілим як британці ставляться до представника сильної статі та його соціального статусу.

В першу чергу слід зазначити, що чоловік має певні обов'язки та виконує певну роль в сім'ї. Саме тому серед пареміологічних одиниць англійської мови виокремлюються прислів'я, які свідчать про значущість чоловіка в сім'ї:

- ⇒ *Marriage is a stone wall.*
- ⇒ *Husbands get wealth and only wives can save.*
- ⇒ *Men make house, women make homes* [88].

З огляду на вищезазначені англійські прислів'я, можна переконатися в тому, що чоловік вважається опорою для своєї дружини. На думку британців, чоловік має бути таким, щоб дружина почувалася «як за кам'яною стіною». Саме чоловік є годувальником тому, що він має забезпечувати свою дружину та дітей всім необхідним. Він повинен піклуватися про свою сім'ю та бути достойним чоловіком та батьком:

- ⇒ *Wife and children are bills of charges.*
- ⇒ *He that has a wife and children wants no business.*
- ⇒ *He that has a wife has striven.*
- ⇒ *A married man turns his staff into a stake* [87].

В англійських прислів'ях також звертається увага на зовнішність чоловіка. Спираючись на оцінку зовнішньої привабливості чоловіка, слід зазначити, що ця якість не тільки розглядається британцями як другорядна, а навіть вважається необов'язковою:

- ⇒ *I rather would a husband wed with a beetle brow than a beetle head.*
- ⇒ *The uglier the man, the better the husband* [88].

Ці пареміологічні одиниці ілюструють певні якості, які мають бути притаманні чоловікові. Згідно цим прислів'ям, зовнішність не є найважливішим атрибутом для чоловіка, а навпаки, головним для нього є розум.

На відмінну від зовнішніх якостей, в англійських прислів'ях на перший план висувається мудрість, здатність брати на себе відповідальність, а не обвинувачувати дружину в своїх невдачах. Ці якості вважаються

необхідними для справжнього чоловіка, а також сприяють збереженню шлюбу:

- ⇒ *In marriage the husband should have two eyes, and the wife but one.*
- ⇒ *Blame yourself if your wife be with bairn.*
- ⇒ *The calmest husbands make the stormiest wives.*
- ⇒ *He is an ill husband who is not missed.*
- ⇒ *Many a one blames their wife for their own unthrift.*
- ⇒ *He that takes not up a pin, slights his wife [14].*

В англійських пареміологічних одиницях згадується також про те, що дружина є відображенням кохання та піклування свого чоловіка: *Good wives and good plantations are made by good husbands [87]*. Зазначається, що хороша жінка є тільки в хорошого та турботливого чоловіка.

Трапляються випадки коли в прислів'ях паралельно відображаються якості як чоловіка, так і дружини. Чоловік має бути мудрим, турботливим та терплячим. Дружина, в свою чергу, – лагідною, тендітною і терпимою до свого чоловіка:

- ⇒ *In the husband wisdom, in the wife gentleness.*
- ⇒ *A deaf husband and a blind wife are always a happy couple [44].*

Незважаючи на те, що чоловік є опорою та захисником, він потребує поруч надійну жінку, яка призвана заспокоїти, підтримати та надихнути чоловіка на нові звершення. Все це відображено в наступних прислів'ях:

- ⇒ *Man is the head, but the woman turns it.*
- ⇒ *Man without a woman is like a ship without a sail.*
- ⇒ *Good wife and health are man's best wealth.*
- ⇒ *Behind every good man there is a good woman [88].*

Поряд з образом сильного, відповідального, рішучого чоловіка, в англійських прислів'ях зображується чоловік, який підпорядковується своїй жінці, яка управляє ним на свій розсуд і не рахується з його потребами. В народному жаргоні такі чоловіки іменуються «підкаблучниками»:

- ⇒ *He that has a wife has a master.*

⇒ *He that will not be ruled by his own dame shall be ruled by his stepdame* [87].

В такій ситуації чоловікові залишається лише виконувати вимоги своєї дружини та задовольняти її побажання:

⇒ *One cannot please the world and his wife.*

⇒ *If she would eat gold, he would give it her* [87].

В деяких пареміологічних одиницях чоловік зображується як суворий хазяїн. Це свідчить про те, що чоловік має право самостійно приймати рішення, не беручи до уваги точку зору та інтереси своєї дружини, а також його дії не підлягають критиці та осуду:

⇒ *If the husband be not at home, there is nobody.*

⇒ *The wrongs of a husband or master are not reproached.*

⇒ *He that lets his horse drink at every lake, and his wife go to every wake shall never be without a whore and a jade.*

⇒ *The wife and a sword should be shewed, but not lent* [88].

Поряд з прислів'ями, в яких відображається суворість та владність чоловіка, існують в пареміологічному фонді англійської мови і такі, в яких пояснюється за яких умов чоловік повинен цінувати свою дружину та поводитися з нею так, щоб вона поважала його. В іншому випадку він ризикує отримати негативну відповідь дружини на його вчинки: *If you take your wife an ass, she will make you an ox* [14]. В цьому прислів'ї наголошується на тому, що чоловік і дружина є єдиним цілим. Вони мають доповнювати та підтримувати, а не намагатися принижувати та обманювати один одного.

Отже, для британців чоловік вважається головою сім'ї, її опорою та захисником. Англійська народна мудрість свідчить про те, що основна задача чоловіка – забезпечувати, турбуватися та захищати свою сім'ю. Проаналізовані в цьому параграфі паремії дали змогу визначити ступінь значущості соціальної ролі *чоловіка* в британському суспільстві.

2.3. Актуалізація поняття *жінка* в англійських пареміологічних одиницях.

В мовній традиції англійців поняття *жінка* (*дружина*) займає одне з центральних місць, оскільки жінка вважається берегинею домашнього вогнища та найдорожчим скарбом для чоловіка. Аналіз паремій, в яких об'єктивується поняття *жінка*, зорієнтований на виявлення поведінкових настанов та морально-етичних норм, яких, згідно британському народу, має дотримуватися дружина.

Безперечним є той факт, що дружина є гордістю та підтримкою свого чоловіка. Вона має певні обов'язки та виконує певну роль в сім'ї. Серед пареміологічних одиниць англійської мови виокремлюються, в першу чергу, ті прислів'я, які передають значущість дружини в сім'ї [64, с. 134]. Треба зазначити, що в деяких з них відображаються біблійні мотиви щодо покірності жінки:

- ↪ *A wife should obey her husband.*
- ↪ *It is bad, if a wife commands her husband.*
- ↪ *It is a sorry flock where the ewe bears the bell.*
- ↪ *It is a sad house where the hen crows louder than the cock* [88].

Ці паремії свідчать про те, що в уявленні британців саме чоловік є головою в сім'ї, а дружині треба прислуховуватися та підтримувати його. Крім цього, роль дружини в житті чоловіка також вважається дуже важливою:

- ↪ *A man without a wife is but half a man.*
- ↪ *Men get wealth and women keep it* [44].

Згідно цим прислів'ям, можна підкреслити, що дружина є тим двигуном, що спонукає чоловіка до дій, до досягнень. Жінка та її стан здоров'я виступають як основне багатство чоловіка, а також зазначається, що поведінка дружини є віддзеркаленням його відношення до неї. Ця думка відображається в наступних англійських прислів'ях:

- ↪ *A good wife and health is a man's best.*

↪ *A good husband makes a good wife* [40].

Саме хороша жінка здатна підтримати в скрутну хвилину. У випадку якщо стосунки з дружиною не дуже хороші, чоловік втрачає бажання щось робити, рухатися вперед, бо розуміє, що його старання по справжньому ніхто не оцінить.

В пареміологічних одиницях англійської мови також акцентується увага на тому, що саме від дружини залежить створення затишної атмосфери в домі. Вона здатна прикрасити життя свого чоловіка, і, відповідно, бути його гордістю:

↪ *The wife is the key of the house.*

↪ *A cheerful wife is the joy of life.*

↪ *A worthy woman is the crown of her husband* [87].

На перший план висувається бажання жінки виконувати якомога краще свої сімейні обов'язки:

↪ *Women's work is never at the end.*

↪ *A women's place is in the home.*

↪ *She is not a good housewife that will not wind up her bottom.*

↪ *The foot on the cradle and hand on the distaff is the sign of a good housewife* [44].

Моральні якості дружини цінуються більш ніж зовнішній вигляд. Англійські прислів'я свідчать про те, що дружину треба вибирати не за її красу, а за її доброту та хорошу репутацію. Таким чином, красивою вважається та жінка, в якій привабливий внутрішній світ. Про це говорять наступні прислів'я:

↪ *A wife is sought for her virtue, a concubine for her beauty.*

↪ *Choose a wife by your ear rather than by your eye.*

↪ *Beauty in a woman without good judgment is like a gold ring in a pig's snout* [88].

Зовнішність не є головним атрибутом жінки. Вона потрібна чоловіку як хороша господиня та матір дітей, а не для того щоб тільки милуватися та

захоплюватися своєю красою: *She is not to be made a song of* [87]. Іноді краса може стати причиною виникнення неприємностей: *A fair woman and slashed gown find always some nail in the way* [88]. Надмірна увага до власного зовнішнього вигляду відволікає жінку від виконання своїх обов'язків: *The more women look in their glass, the less they look to their house* [14].

З огляду на англійські прислів'я, можна підкреслити, що бажання жінки гарно виглядати розцінюється як намагання виставити себе на показ, наче товар в крамниці: *A woman that paints, puts up a bill to let* [44]. Як вже зазначалося, в англійському суспільстві на першому місці стоїть добропорядність жінки, що є найважливішим для чоловіка та відповідає її основній ролі – берегині домашнього вогнища:

↪ *She is better than she is bonny* [87].

В деяких прислів'ях навіть звертається увага на неувважливості і навіть небезпечності жіночої краси. Красива дружина є гордістю чоловіка, але в пареміологічних одиницях англійської мови акцентується на тому, що іноді краса жінки стає джерелом сварок та ревнощів:

↪ *A poor beauty finds more lovers than husbands.*

↪ *Who has a fair wife needs more than two eyes* [40].

В пареміологічних одиницях англійської мови визначаються якості характеру, якими має володіти дружина для щасливого подружнього життя. Отже, жінка не має бути занадто впертою та пихатою, а навпаки повинна навчитися знаходити компроміс в певних спірних ситуаціях:

↪ *Women will have the last word.*

↪ *Swine, women and bees cannot be turned.*

↪ *She holds up her head like a hen drinking* [87].

Негативна оцінка висловлюється також стосовно легковажності та сварливості жінки. Дружина не повинна бути недобррозичливою та завжди невдоволеною, а також проявляти несерйозність:

↪ *Women are like wasps in their anger.*

↪ *She looked on me as a cow on a bustard calf.*

↪ *She is as quiet as a wasp in one's nose.*

↪ *A woman's mind and winter wind change often.*

↪ *Ladies have leave to change their minds.*

↪ *It is a good horse that never stumbles, and a good wife that never grumbles [88].*

Дружина має бути мудрою та розсудливою, щоб зберегти хороші взаємини зі своїм чоловіком: *Three things drive a man out of his house: smoke, dropping of rain and wicked wives [87].*

Поряд з цими негативними рисами характеру в англійських прислів'ях виокремлюється ще одна негативна якість поведінки заміжньої жінки, а саме – звичка жінки занадто часто поводитися несерйозно та сміятися без будь-якої причини:

↪ *She simpers like a riven dish.*

↪ *She simpers like a bride on her wedding-day.*

↪ *She simpers like a furmity kettle [44].*

В прислів'ї *She simpers like a bride on her wedding-day* наголошується на тому, що отримуючи статус дружини жінка має дотримуватися певних норм поведінки, які приписуються суспільством її новій соціальній ролі – нареченої.

Балакучість та бажання завжди все знати визначаються як небажані якості для дружини:

↪ *Women and hens through too much gadding are lost.*

↪ *House goes mad when women gad.*

↪ *Her tongue runs like the clapper of a mill.*

↪ *Women's tongue wags like a lamb's tail.*

↪ *Discreet women have neither eyes nor ears [40].*

Зазвичай хороших жінок чоловіки цінують та не намагаються їх з кимось зрівняти, бо вони для них є «ідеалом». Це ілюструє наступне англійське прислів'я: *There is one good wife in the country and every man thinks he has her [87].*

В деяких прислів'ях простежується ідея соціальних проблем, з якими стикається заміжня жінка. Одна з таких проблем є підлегле становище в сім'ї. Дуже влучно відображає домінуючу роль чоловіка в сім'ї англійське прислів'я: *A woman is the weaker vessel* [88].

Підкреслюється також проблема, яка існує в кожному соціумі – це проблема насилля в сім'ї: *A woman, a dog, and a walnut tree, the more you beat them the better they be* [88]. Не менш важливими є права та свободи жінки, які іноді чоловік в неї забирає: *A married woman has nothing of her own but her wedding-ring and her hair-lace* [88]. Всі ці прислів'я є доказом того, що приниження жінки в сім'ї є достатньо розповсюдженою проблемою в британському суспільстві.

Підсумовуючи, можна зазначити, що для британського народу жінка є берегинєю домашнього вогнища. На перше місце висувається не зовнішня привабливість та краса жінки, а її риси характеру та поведінка, що відповідає встановленим нормам і правилам суспільства. Отже, розгляд представлених прислів'їв англійської мови дав змогу проаналізувати ставлення британців до такої соціальної ролі жінки як *дружина*.

2.4. Вербалізація понять *батько, мати, син* та *донька* в пареміологічних одиницях англійської мови.

Відносини між батьками та дітьми є культурно-історичним феноменом, який в своєму розвитку відображає певні зміни і зрушення, що відбуваються в суспільстві. Аналіз прислів'їв, в яких вербалізуються поняття *батько, мати, син* і *донька*, дає змогу встановити специфічний характер взаємовідносин між батьками і дітьми в британському суспільстві.

Батько і матір є головною опорою та орієнтиром дитини в житті. Вони з перших днів відграють важливу роль в гармонійному розвитку та становленні майбутнього члена суспільства. Батьки мають бути взірцем високих моральних якостей для дитини. Діти повинні поважати і

прислуховуватися до своїх батьків. Взаємовідносини між батьками і дітьми мають будуватися на взаємоповазі та взаєморозумінні.

Батько відіграє важливу роль в житті дитини. Він має бути прикладом мужності, чесності, вірності для своїх дітей. Батько є тією міцною стіною, за якою діти почуваються в безпеці. В пареміологічному фонді англійської мови є паремії в яких акцентується увага на значущість батька для дітей: *One father is more than a hundred schoolmasters* [88]. Вважається, що досвід, мудрість і знання, які батько передає своїм дітям неможливо зрівняти навіть з тими, що дитина може отримати від сотні наставників і вчителів.

В британських прислів'ях звертається увага на те, що сім'я та діти є важливими для чоловіка:

- ⇒ *He is unworthy of life that causes not life in another.*
- ⇒ *Happy is he that is happy with his children.*
- ⇒ *Well for him who gets a good child.*
- ⇒ *Love the babe for her than bare it* [87].

В англійській народній мудрості зауважується, що одним з головних призначень чоловіка є продовження роду. Британський народ вважає також, що по-справжньому щасливим є той чоловік, який став батьком. На їхню думку, статус батька надає чоловікові можливість досягнути істинний сенс життя.

В англійських пареміологічних одиницях згадується також про те, що батько несе відповідальність за добробут своїх дітей. Роль батька пов'язана з духовним і матеріальним вкладом в розвиток дитини:

- ⇒ *Care he has that children will keep.*
- ⇒ *He that brings up his son to nothing, breeds a thief.*
- ⇒ *Lime makes a rich father and a poor son* [88].

В прислів'ях стверджується, що батько повинен займатися вихованням дитини. Вважається, що формування в дитини певних моральних цінностей і опанування поведінковими нормами залежить від виховного впливу батька.

Згідно вищезазначеним прислів'ям, відсутність уваги батька негативно впливає на становлення особистості дитини.

Крім цього, в англійських прислів'ях зазначається, що поведінка, спосіб життя батька теж певним чином впливають на матеріальний і духовний добробут дітей. В прислів'ї *Lime makes a rich father and a poor son* [88] наголошується на тому, що батько повинен відповідально відноситися до виховання і матеріального забезпечення своїх дітей. Надмірна опіка та розбещеність дітей має свої негативні наслідки для їхнього майбутнього. Це прислів'я британський народ використовував в агрокультурі, для позначення процесу вапнування ґрунту. Завдяки цій процедурі фермери підвищували родючість своїх земельних ділянок. Однак, щорічне вапнування ґрунту призводить до пошкодження надр землі і, як наслідок, стан ґрунту стає гіршим, ніж був.

В британських пареміях підкреслюється думка, що батько має любити своїх дітей, але у жодному разі не розбещувати їх: *He that coddles his child provides for the enemy* [87]. Відтак, в цьому прислів'ї відзначається, що батько, який балує своїх дітей, наживає собі ворогів.

В англійських пареміологічних одиницях висловлюється також думка про те, що батько підтримує своїх дітей матеріально та морально, але натомість не завжди отримує таку підтримку від них:

⇒ *One father can support ten children; ten children cannot support one father.*

⇒ *The first service a child doth his father is to make him foolish.*

⇒ *Happy is that child whose father goeth to the devil* [88].

Здебільшого в британських пареміологічних одиницях зображуються відносини між батьком і сином. В прислів'ї *The father to the bough, the son to plough* [88] зазначається, що син повинен стати справжнім помічником для батька. В стосунках між батьком і сином головним та вирішальним повинно бути слово батька. Він може керувати поведінкою сина, який має прислуховуватися до нього: *One father is enough to govern one hundred sons but not a hundred sons one father* [88]. Британський народ переконаний, що

один батько може управляти сотнями синами, але навіть сотня синів не в змозі управляти одним батьком. Це прислів'я підкреслює авторитарну позицію батька в відносинах з сином.

Як вже зазначалося вище, батько має бути взірцем для свого сина, але не завжди особистісні досягнення сина, життєвий досвід і знання дорівнюються досягненням батька:

⇒ *Your head will never fill your father's bonnet.*

⇒ *That is for a father but not for a son* [87].

В паремії *The father buys, the son bigs (builds), the grandchild sells, and his son thigs (begs)* [93] підкреслюється думка, що син і його нащадки не завжди здатні зберегти і примножити багатство, який накопичив батько.

Не менш важливу роль в житті дитини відграє матір. Для жінки найбільшим щастям є народження дитини. Кожна жінка мріє стати матір'ю, дарувати свою ніжність, любов та турботу своїй дитині. Взаємовідносини між сином/донькою і матір'ю відіграють важливу роль у формуванні сприятливого середовища для розвитку дитини ще з перших днів її життя.

Треба зазначити, що найважливішим та найомріянішим статусом для жінки є статус матері. В пареміологічній одиниці *A ship under sail, a man in complete armour, and a woman with a great belly are three of the handsomest sights* [88] відображене ставлення британського народу до жінки-матері. Вони вважають, що краса вагітної жінки може зрівнятися лише з кораблем, який пливе розкривши свої вітрила. Її значущість, на думку англійського народу, може зрівнятися з важливістю для суспільства чоловіка в броні, тобто захисника.

Матір є найнадійнішою опорою, другом і порадиником. Вона здатна робити все задля того, щоб її діти були щасливими. Поряд з матір'ю дитина почуває себе в безпеці. Діти в знак вдячності матері за її турботу і любов повинні поважати її і ніколи не забувати про свою матір, про те тепло, яке вона дарувала їм щохвилини. Наступні прислів'я відображають безмежність материнського серця, яке сповнене любов'ю до своїх дітей:

- ⇒ *The mother's side is the surest.*
- ⇒ *The mother's breath is aye sweet.*
- ⇒ *On Mothering Sunday, above all other, every child should dine with its mother.*
- ⇒ *A good mother says: «Not», «Will you? », – but gives [88].*

Бути матір'ю означає постійно піклуватися про своїх дітей та намагатися забезпечити їх всім необхідним: *She spins well that breeds her children [88]*. Якими дорослими не були діти вони все одно потребують материнської допомоги. Матір, згідно британському прислів'ю *The mother is a matchless beast [88]*, порівнюється з «незрівняним звіром». Мається на увазі, що матір завжди встане на захист своєї дитини і не залишить її в біді. Не має нічого сильнішого за материнський інстинкт, який надає жінці сили та мужність оберігати свою дитину від різноманітних негаразд.

Відносини між матір'ю і сином/донькою впливають на формування особистості дитини. В народній мудрості наголошується, що донька має стати для матері помічницею. Вважається, що розбещена донька не буде допомагати матері. Донька звикає до того, що мама робить всі справи сама і не бачить потреби допомогти чимось: *A light-heeled mother makes a heavy-heeled daughter [87]*. Взагалі, батькам бажано не балувати доньку, якщо вони хочуть, щоб в майбутньому вона стала хорошою, турботливою і хазяйновитою дружиною: *Dawted daughters made daidling wives [88]*.

Виховуючи сина кожна матір має пам'ятати, що її завдання виростити справжнього чоловіка. Надмірна ніжність і опіка не є помічниками у формуванні та розвитку хлопчика – майбутнього мужнього, чесного, вірного чоловіка, захисника, годувальника. Таке попередження міститься в наступних прислів'ях:

- ⇒ *A child may have too much of his mother's blessing.*
- ⇒ *Mother's darlings are but milksop heroes [88].*

Найкращим прикладом для дівчинки повинна бути матір. Британський народ вважає, що поведінка, моральні цінності, певні переконання доньки

певним чином є віддзеркаленням материнської життєвої позиції: *Like mother, like daughter* [87].

В англійському прислів'ї *My son is my son, till he hath got him a wife; but my daughter's my daughter all the days of her life* [88] звертається увага на те, що взаємовідносини між донькою і матір'ю є міцнішими та більш довірливими, ніж з сином. Вважається, що після одруження чоловік стає ближчим до своєї дружини та поступово послаблюється сила емоційного взаємозв'язку між матір'ю і сином. Не зважаючи на це, в певних прислів'ях донька асоціюється з товаром, який треба вигідно продати. Всі батьки бажають видати доньку заміж за хорошого і заможного парубка, який зможе її забезпечувати всім необхідним. Ця ідея об'єктивується в наступних прислів'ях:

- ⇒ *Daughters and dead fish are no keeping wares.*
- ⇒ *Marry your daughter betimes, lest they marry themselves.*
- ⇒ *Make not two mews (match = a son-in-law) of one daughter* [87].

В паремії *Daughters and dead fish are no keeping wares* незаміжня донька порівнюється зі зловленою рибою, яка псується, якщо її вчасно не з'їсти. Батькам радять не зволікати і не перешкоджати одруженню своєї доньки, а також вони мають забезпечити доньку приданим: *Three years will raise a baker's daughter to a portion* [88].

В народній мудрості є вислів, який радить батькам як можна вдаліше влаштувати майбутнє сина/доньки: *The son full and tattered, the daughter empty and fine* [88]. В цій паремії зазначається, що для сина головним є не вартість і зовнішній вигляд одягу, а найголовніше, щоб він завжди був ситий та міг працювати і забезпечувати свою майбутню сім'ю. Донька, навпаки, має бути гарно одягнена для того, щоб знайти собі достойного парубка. Батьки також мають подбати про придане для доньки, яке вона зможе отримати, якщо буде покійно слухати батька і матір: *I will tent thee quoth Wood: if I can't rule my daughter, I'll rule my good* [87]. Батьки іноді можуть не впоратись з поведінкою доньки і не зрозуміти її життєву позицію, але вони мають повне

право розпоряджатися власним майном на свій розсуд. Британське прислів'я зазначає, що донька має заслужити своє придане.

Безперечно, що батьки є опорою, друзями, першими вчителями та найріднішими людьми у світі для дитини. Основою міцних сімейних відносин є діти. В англійських прислів'ях можна знайти підтвердження значимості дитини для батьків:

⇒ *Children are the sweetest things of all to own.*

⇒ *He that has no children knows not what is love.*

⇒ *The best smell is bread, the best savor salt, the best love that of children.*

⇒ *Children are poor men's riches* [88].

Згідно англійській народній мудрості, чоловік і жінка починають розуміти, що таке справжнє кохання, лише тоді, коли в них народжується дитина. Найщирішим та найміцнішим вважається любов до своєї дитини. В прислів'ї *Children are poor men's riches* [88] стверджується думка, що діти є найдорожчим скарбом для батьків. Подружжя може не володіти великими статками для того, щоб вважатися багатими. Народження дитини – ось справжній подарунок від Бога і багатство для батьків.

Батьківська любов та відданість своїй дитині безмежна. Кожен бажає для своєї дитини найкращих життєвих умов та долі. Для батька і матері їхня дитина завжди найгарніша, найрозумніша, найдобріша – ідеал. Суб'єктивність батьківського відношення до дитини відображається в пареміях англійської мови:

⇒ *There is only one pretty child in the world, and every mother has it.*

⇒ *He whose father is judge, goes safe to his trial.*

⇒ *The owl thinks her own young fairest.*

⇒ *The crow thinks her own birds whitest* [87].

В цих пареміях увага звертається на те, що батьки не здатні об'єктивно оцінити свою дитину. Наприклад, в прислів'ї *He whose father is judge, goes safe to his trial* [94] чітко проілюстровано суб'єктивність батьківської оцінки. Батько порівнюється з судією, який є еталоном справедливості. Однак, по

відношенню до своєї рідної дитини об'єктивність поступає своє місце суб'єктивності.

Безмежна любов батьків до дітей зображується в пареміях *The owl thinks her own young fairest* [94] та *The crow thinks her own birds whitest* [88] за допомогою метафори. Взаємовідносини матері і дитини відображаються в цих пареміях за допомогою образів тварин. Наприклад, ворона, яка вважає своїх пташенят білішими за інших, порівнюється з матір'ю, яка бачить своїх дітей ідеальними. Для того, щоб підсилити значення цього прислів'я зазначається саме білий колір, тому що звичним кольором ворон для британського народу є чорний. Більш того, чорні ворони мають символічне значення для Великої Британії. Англійський народ вважає, що зникнення цих ворон призведе до зруйнування Британської монархії та фортеці Тауер, в якій ці птахи живуть.

Діти безперечно є найбільшим щастям для батьків. Однак, з моменту народження в сім'ї дитини батьки починають присвячувати весь свій час та свої сили на забезпечення потреб сина/доньки. Британський народ стверджує, що турботи батьків відрізняються в залежності від віку дитини. Чим дорослішою стає дитина, тим більше клопотів з'являються в батьків:

⇒ *Children are certain cares, but uncertain comforts.*

⇒ *Little children, little sorrows; big children, big sorrows.*

⇒ *Children when they are little make parents fools, when they are great they make them mad* [87].

В прислів'ї *A mother can take care of ten children, but sometimes ten children can't take care of one mother* [88] висловлюється думка, що батьки не завжди можуть чекати допомоги від своїх вже дорослих дітей. Не випадково, в цій паремії використовуються числівник *one* і *ten*. За допомогою вказаних числівників порівнюється материнська турбота і любов з невдячністю і егоїзмом дітей. Одна мати може виростити і виховати десятьох дітей, але іноді навіть десять дітей не виражають бажання піклуватися про матір.

Як вже зазначалося, діти беруть приклад з батьків. В англійській народній мудрості є низка паремій, в яких стверджується, що діти є копією своїх батьків:

- ⇒ *Like father, like son.*
- ⇒ *Like mother, like daughter.*
- ⇒ *From good parents comes a good son* [87].

Ідея схожості дітей на батьків виражається також за допомогою використання інакомовних прислів'їв:

- ⇒ *Like cow, like calf.*
- ⇒ *Such bird, such egg.*
- ⇒ *We may not expect a good whelp from an ill dog.*
- ⇒ *Eagles do not breed doves.*
- ⇒ *As the tree so the fruit.*
- ⇒ *The apple never falls far from the tree.*
- ⇒ *Of a thorn springs not a fig* [88].

В цих пареміях використовуються образи тварин (*bird, cow, calf, whelp, dog, eagle, dove*) і рослин (*tree, fruit, apple, thorn, fig*), тому що їм властиве переносне оцінююче використання по відношенню до характеристик людини та її вчинків. Метафоричність вище вказаних пареміологічних одиниць надає їм багато можливостей для формування та вираження оцінки ідеї подібності дітей з батьками.

В пареміологічному фонді англійської мови також є паремії, в яких виражається думка, що діти не завжди схожі на своїх батьків. Діти не завжди наслідують поведінці своїх батьків та досягають таких успіхів як батько і матір. Бувають також випадки, коли діти перевершують своїх батьків. В наступних прислів'ях підкреслюється ідея відмінності молодшого покоління від старшого:

- ⇒ *Few sons indeed are like their parents.*
- ⇒ *Great men's sons seldom do well.*
- ⇒ *Many a good cow has an evil calf* [87].

Центральне місце серед прислів'їв про взаємовідношення батьків і дітей займають паремії про необхідність правильного виховання дитини:

- ⇒ *Train up a child in the way he should go.*
- ⇒ *Better unborn than unbred.*
- ⇒ *As the old cock crows the young one learns.*
- ⇒ *The young pig grunts like the old sow* [88].

Відтак, вище зазначені прислів'я містять практичні поради і моральні настанови для батьків. Виховання дитини вважається батьківським боргом. Це складне і відповідальне завдання, яке ставиться перед чоловіком і жінкою з самого дня народження дитини. В пареміях акцентується увага на те, що діти беруть приклад з батьків. Для підсилення значення паремії використовується образи тварин (*cock, pig, sow*). Метафоричність пареміологічних одиниць дає змогу краще висловити пораду та застереження батькам. Батьки мають контролювати свої вчинки та слова, тому що вони є прикладом для своїх дітей. Їхня поведінка впливає на формування в дитини уявлень про певні норми соціальної взаємодії між людьми в суспільстві.

В скарбниці англійської народної мудрості є прислів'я, в яких увага зосереджується на користі тілесного покарання дитини:

- ⇒ *Spare the rod and spoil the child.*
- ⇒ *He who spares the rod hates his son.*
- ⇒ *The rod breaks no bones* [87].

Треба зазначити, що батьки мають об'єктивно оцінювати вчинки дітей і обов'язково уживати певні заходи. Розбещеність дитини є результатом батьківського виховного впливу. Батьки повинні виховувати в дитини відповідальність за свої вчинки і слова. В певних випадках батьки мають висувати на перший план свою суворість для того, щоб правильно виховати дитини і допомогти їй зрозуміти свої помилки.

Отже, взаємовідносини між батьками і дітьми є фундаментом для розвитку і становлення особистості дитини. Батько і матір мають бути взірцем для своїх дітей. Вони мають навчати та виховувати дітей на прикладі

власної поведінки. Батьки повинні розуміти, що від їхнього способу виховання залежить майбутнє дитини. В прислів'я відображається одночасно і важливість теплих, довірливих взаємовідносин між батьками і дітьми, і негативні наслідки розбещування дитини. Британський народ вважає, що сина треба виховати так, щоб він виріс справжнім чоловіком: сильним, хазяйновитим, турботливим, працьовитим, мужнім. Виховання доньки, в свою чергу, має бути спрямоване на формування всіх необхідних якостей для виконання таких соціальних ролей, як дружина і матір.

Аналіз пареміологічних одиниць, в яких актуалізуються поняття *батько, матір, син і донька*, дав змогу розглянути точку зору британців з питання взаємовідносин між батьками і дітьми.

Висновки до Розділу 2

Дослідження пареміологічних одиниць, в яких актуалізуються поняття *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, матір, син і донька* дало змогу ознайомитися з особливостями побудови сімейних стосунків в британському суспільстві. В цьому розділі були розглянуті прислів'я, в яких розкриваються конкретні норми поведінки, що вважаються необхідними для таких соціальних ролей як *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, матір, син і донька*. В пареміологічних одиницях також окреслюються риси характеру та особливості поведінки, які схвалюються або, навпаки, засуджуються британським народом.

В результаті вивчення паремій, в яких об'єктивуються шлюбні стосунки між чоловіком та жінкою та особливості взаємовідносин між батьками і дітьми, було визначено, що британці вважають моральність особистості підґрунтям для регулювання сімейних взаємин. Треба зазначити, що зовнішню привабливість та красу англійці зміщують на другий план тому що, по-перше, вони не відіграють важливу роль в щоденних побутових справах та відносинах в сім'ї, а по-друге, зовнішня привабливість може бути джерелом постійних ревнощів та непорозумінь в сім'ї.

В пареміологічному фонді англійської мови містяться також прислів'я, в яких відображені певні соціально значущі особливості поведінки дитини:

- необхідність тісного взаємозв'язку з батьками;
- потреба в піклуванні, турботі та вихованні, соціальна несамостійність;
- становлення і розвиток особистості дитини.

Прислів'я виступають також в якості засобу об'єктивації емоційно-оціночного ставлення британського народу до різних типів взаємовідносин батьків і дітей, поведінки дітей в сім'ї, а також до принципів виховання дітей.

Отже, проаналізовані прислів'я мають загалом дидактичний характер, оскільки містять настанови, застереження, повчання та поради, що спрямовані на формування міцних сімейних стосунків. Підсумовуючи, можна зазначити, що для англійського народу шлюбні та сімейні відносини мають високий ступінь значущості.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В 10 КЛАСІ

3.1. Особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі.

Модель сучасної освітньої парадигми передбачає розвиток різноманітних компетенцій в учнів з метою їхньої успішної соціалізації. Відтак, актуальним об'єктом педагогічних досліджень є певні компетенції, які мають сформуватися в учнів під час опанування конкретної дисципліни, наприклад, Англійської мови. В педагогічних досліджень також звертається увага на визначення термінів *компетентність* та *компетенція*.

О. Г. Бермус, Р. Вайт, Д. А. Іванов, Н. В. Кузьміна, Т. Орджі в своїх працях наголошують на тотожності поняття *компетенція* та *компетентність* [21, с. 178]. Д. А. Іванов визначає поняття *компетенція/компетентність* як характеристику особи щодо ефективності її дій під час вирішення певних ситуацій [21, с. 205]. О. Г. Бермус трактує ці поняття як узагальнену здатність людини вирішувати життєві та професійні питання [36, с. 58]. І. О. Зимня, А. В. Хуторський, А. І. Суригін зазначають, що поняття *компетентність* і *компетенція* не є тотожними за своїм значенням [36, с. 67]. А. І. Суригін тлумачить поняття *компетенції* як сукупність знань, умінь і навичок, які є необхідними для результативного виконання певної діяльності [35, с. 78]. Поняття *компетентність* А. І. Суригін розглядає як здатність особистості до виконання цієї діяльності. А. В. Хуторський диференціює ці поняття, наголошуючи, що *компетенція* є сукупністю якостей особистості, які необхідні для продуктивної діяльності, а *компетентність* є власне володіння відповідними компетенціями [35, с. 107].

В цій кваліфікаційній роботі ми також розмежовуємо поняття *компетенція* та *компетентність*. Компетенція характеризується певним комплексом вимог до підготовки учня, зокрема: сукупність знань, умінь,

навичок і особистісних якостей учнів. Володіння компетенціями та їхня сформованість в учнів визначається як *компетентність*.

Сучасна методика навчання іноземних мов і культур в загальноосвітніх навчальних закладах орієнтується на комунікативний підхід. В старшій школі метою навчання англійської мови є формування в учнів здатності здійснювати ефективне міжкультурне спілкування, досягаючи взаєморозуміння з носіями виучуваної мови. Важливу роль в процесі вивчення іноземної мови відіграє знайомство учнів з національно-культурними особливостями країни, мову якої вони вивчають. Формування іншомовної комунікативної компетенції не можливе без засвоєння учнями відповідного обсягу інформації про культуру країни виучуваної мови. В процесі викладання АМ в старшій школі обов'язково треба використовувати інформацію про традиції, звичаї, поведінкові норми, правила етикету, соціальні стереотипи, а також матеріали країнознавчого характеру.

В лінгвістичних і культурологічних працях окреслюються компетенції, які охоплюють інтегровані знання, уміння і навички з декількох наукових галузей:

- ↪ лінгвокультурологічна компетенція;
- ↪ соціокультурна компетенція;
- ↪ лінгвосоціокультурна компетенція.

Термін *лінгвокультурологічна компетенція* був введений в науковий обіг В. В. Воробйовим. Він зазначає, що до складу лінгвокультурологічної компетенції належать знання цілісної системи культурних цінностей, які знаходять своє вираження в мові [23, с. 247].

Н. Т. Молдокматова включає до складу лінгвокультурологічної компетенції розуміння культури відповідного народу та оволодіння сукупністю мовних одиниць як системи знаків [23, с. 17].

А. О. Підгорбунських підкреслює, що лінгвокультурологічна компетенція є сукупністю знань учнів про виучувану мову, про поведінкові норми відповідного соціуму, а також уміння ефективно здійснювати

комунікацію іноземною мовою [82, с. 364]. До складу лінгвокультурної компетенції належить, на думку А. О. Підгорбунських, міжкультурний комунікативний досвід і індивідуальні якості співрозмовників. Є. В. Іванова вважає, що лінгвокультурологічна компетенція є результатом двоаспектного навчального процесу, який передбачає оволодіння учнями іноземної мови і культурних особливостей країни, мову якої вони вивчають [23, с. 111].

К. С. Красножонова звертає увагу на те, що для ефективного здійснення міжкультурної комунікації учням необхідні знання лексичних одиниць, яким притаманні яскраво вираженні національно-культурні риси певного мовного колективу [23, с. 115]. Важливими також, з точки зору К. С. Красножонової, є також вміння використовувати такі лексичні одиниці та фонові знання в певних комунікативних ситуаціях. В умовах міжкультурної комунікації важливу роль в успішному здійсненні комунікативного акту відграють знання соціокультурних, історично-культурних та етнокультурних особливостей мовленнєвої поведінки та мовної номінації.

Т. В. Болдирева зазначає, що *соціокультурна компетенція* є складовою частиною іншомовної комунікативної компетенції [21, с. 205]. Соціокультурна компетенція є сукупністю знань про країну виучуваної мови, мовленнєву поведінку її носіїв, національно-культурні особливості народу, а також уміння використовувати ці знання в процесі комунікації. Соціокультурна компетенція складається з країнознавчої та лінгвокраїнознавчої компетенції. До змісту соціокультурної компетенції належить також володіння комунікативними стратегіями, які необхідні для здійснення ефективного спілкування, знання безеквівалентних та фонових лексичних одиниць, а також вміння будувати цілісні та логічні висловлювання. Особлива уваги приділяється готовності учнів здійснювати міжкультурну комунікацію.

Лінгвосоціокультурна компетенція, згідно визначенню І. М. Зотової, є здатністю учнів здійснювати міжкультурну комунікацію, яка ґрунтується на країнознавчих і фонових знань про країну виучуваної мови [21, с. 168].

О. О. Артемова зазначає, що до складу лінгвосоціокультурної компетенції належать:

- ⇒ знання національно-культурних особливостей;
- ⇒ норм мовленнєвої поведінки носіїв мови;
- ⇒ вміння використовувати мовні та фонові знання під час комунікативних актів;
- ⇒ вміння використовувати деякі стратегії та ролі в залежності від певної ситуації;
- ⇒ здатність ефективно здійснювати різні види мовленнєвої діяльності;
- ⇒ уміння використовувати мовні засоби в залежності від часу, місця, сфери спілкування, соціального статусу співрозмовника тощо.

Згідно твердженню Л. П. Костикової, ЛСКК передбачає готовність до розуміння та сприймання культури, моралі та цінності іншого народу, а також здатність орієнтуватися в певному соціокультурному середовищі, використовуючи іноземну мову.

Л. П. Костикова виділяє п'ять компонентів лінгвосоціокультурної компетенції: когнітивний, емоційно-вольовий, діяльнісний, мотиваційний та ціннісно-смысловий компоненти [52, с. 12]. Треба також зазначити, що регулятивна, пізнавально-гуманітарна, ціннісно-орієнтуюча та мотивуюча функції виступають в якості основних функцій лінгвосоціокультурної компетенції.

Отже, формування в учнів лінгвокультурологічної, лінгвосоціокультурної та соціокультурної компетенцій передбачає володіння іноземною мовою та здатність користуватися нею під час міжкультурної комунікації. На наш погляд, актуальним залишається дослідження особливостей формування в учнів 10-го класу лінгвосоціокультурної

компетенції, яка необхідна для ефективного здійснення міжкультурного комунікативного акту.

Прислів'я можуть відігравати роль засобу формування в учнів 10-го класу лінгвосціокультурної компетенції. Зміст ЛСКК, яка формується на основі роботи з пареміологічними одиницями, складається з двох компонентів:

- ⇒ когнітивний компонент;
- ⇒ діяльнісний компонент.

Когнітивний компонент – це сукупність знань, які є необхідними учням старшої школи в процесі вирішення комунікативних завдань, використовуючи прислів'я. До складу когнітивного компоненту включено мовні знання (уявлення учня про прислів'я як цілісні мовні одиниці; знання форми та змісту англійських прислів'їв, які передбачені навчальною програмою; знання системних відношень вивчених пареміологічних одиниць) та фонові знання (знання з історії країни виучуваної мови, її матеріальної та духовної культури, норм поведінки та моральних цінностей; знання ситуативних особливостей паремії).

Діяльнісний компонент – комплекс мовних і мовленнєвих навичок використання в комунікативних ситуаціях пареміологічних одиниць. До складу діяльнісного компоненту належать:

- ⇒ мовленнєві навички ідентифікації та диференціації прислів'їв від простих висловлювань;
- ⇒ мовленнєві навички відтворення лексичної та граматичної структури прислів'їв;
- ⇒ рецептивні мовленнєві уміння, які зорієнтовані на впізнавання та розуміння національно-культурно маркованих англійських паремій під час виконання усних та письмових видів мовленнєвої діяльності;
- ⇒ продуктивні мовленнєві уміння, формування яких передбачає власне вибір та вживання прислів'їв в усному та письмовому мовленні.

Всі вищезазначені компоненти ЛСКК дають можливість учням 10-го класу досягати прагматичні цілі та вирішувати певні комунікативні завдання, використовуючи під час виконання усних та письмових вправ англійські прислів'я. Відтак, основним завданням використання прислів'їв на уроці АМ є розвиток когнітивного та діяльнісного компонентів лінгвосоціокультурної компетенції.

Паремії відіграють важливу роль в процесі формування в учнів старшої школи лінгвосоціокультурної компетенції. Невід'ємною умовою формування лінгвосоціокультурної компетенції на основі використання паремій є визначення відповідних методичних умов формування цієї компетенції. До основних умов успішного формування в учнів старшої школи ЛСКК належать:

- ⇒ визначення методичної доцільності пареміологічного матеріалу;
- ⇒ відповідність прислів'їв рівню володіння англійською мовою учнів старшої школи;
- ⇒ відповідність пареміологічного матеріалу темі уроку;
- ⇒ визначеність певної кількості паремій на уроці англійської мови;
- ⇒ наявність пояснення екстралінгвістичної інформації паремій;
- ⇒ врахування труднощів засвоєння пареміологічних одиниць;
- ⇒ використання спеціальної системи вправ.

Використання прислів'їв на уроці АМ в старшій школі передбачає пояснення учням культурного фону паремій, а також окреслення реальних мовленнєвих ситуацій, в яких вони використовуються в сучасному соціокультурному контексті.

К. Є. Полупан запропонувала систему вправ, спрямованих на формування лінгвосоціокультурної компетенції на основі роботи з пареміологічними одиницями АМ [52, с. 45]. Вона визначили три основні тип вправ та їхні цілі: мовні вправи; умовно-мовленнєві вправи; мовленнєві вправи.

Мовні вправи мають на меті усунення фонетичних, лексичних і граматичних труднощів в процесі роботи з пареміями. Умовно-мовленнєві вправи використовуються для формування навичок тлумачення значення прислів'їв. Мовленнєві вправи орієнтовані на розвиток дискурсивних умінь використання пареміологічних одиниць.

О. М. Соловова зазначає, що процес формування лінгвосоціокультурної компетенції також передбачає виховання міжнародно-орієнтованої особистості [50, с. 48]. Учні мають ознайомитися з соціальним досвідом, традиціями рідної країни та країни виучуваної мови, а також використовувати накопичені знання в процесі комунікації. О. М. Соловова вважає, що формування лінгвосоціокультурної компетенції дає змогу подолати недовіру і страх по відношенню до іншого народу та його культури.

Пареміологічні одиниці можуть бути ефективним засобом формування лінгвосоціокультурної компетенції. По-перше, в прислів'ях міститься фонові та безеквівалентні лексичні одиниці, які урізноманітнюють мовлення учнів старшої школи. По-друге, паремії зберігають велику кількість інформації про культуру, традиції та звичаї певного мовного колективу. По-третє, пареміологічні одиниці можуть бути використані в якості засобу підвищення мотивації до вивчення АМ. Вони здатні викликати в учнів певні емоції, а також можуть орієнтуватися на власний досвід, що спонукає учнів до вираження власної точки зору. Учні мають навчитися спілкуватися англійською мовою та розуміти різницю між культурними особливостями рідної країни і країни виучуваної мови.

На уроці АМ паремії можуть виконувати наступні функції:

- ⇒ налаштовувати учнів на засвоєння нового навчального матеріалу;
- ⇒ надавати інформацію про культурні особливості певного народу;
- ⇒ пояснювати, уточнювати та розширювати інформацію;
- ⇒ узагальнювати і підсумовувати отриману на уроці інформацію;
- ⇒ урізноманітнити та надавати образність мовленню учнів.

Відтак, прислів'я можуть використовувати на всіх етапах уроку АМ. На початку уроку паремії можуть стати ефективним засобом для повідомлення теми уроку і проведення мовленнєвої зарядки. Використання прислів'їв на цьому етапі дає змогу зацікавити та мотивувати учнів до обговорення теми уроку.

Наведемо приклад фрагменту початку уроку англійської мови на тему «Family Members Roles» Афанас'євої Тетяни Юріївни:

Цілі уроку:

- ⇒ **практична:** навчити учнів використовувати паремії в процесі усної та писемної мовленнєвої діяльності;
- ⇒ **розвиваюча:** розвивати пам'ять і логічне мислення учнів;
- ⇒ **виховна:** виховувати в учнів повагу та ввічливе ставлення до культури країни виучуваної мови;
- ⇒ **освітня:** розширити філологічний кругозір учнів знаннями про особливості сімейних стосунків в країні, мову якої вони вивчають.

Обладнання: підручник, ноутбук, проектор.

Етап 2. Мовленнєва зарядка.

Мета: удосконалення мовленнєвих навичок з теми

Приєм: бесіда з класом.

Хід роботи

T: Good morning, pupils. I am glad to see you. If you are ready, let's start our lesson. We have a lot of work to do. Today we will speak about family relations and family member's roles. Look at the screen. There are several proverbs about family. We have to read them and express our own opinion about family relations. The first proverb is: «*You may choose your friends; your family is thrust upon you.*». How do you understand it? Do you agree with it?

P1: Yes, I agree with this proverb. I think that family is the dearest thing we have. My family is my support. I can say that I have a friendly family. My family members love and help each other.

T: Well done! The second proverb is: «*In a united family, happiness springs up of itself.*». What are your ideas about this proverb?

P2: That's true. As for me, it is important to build a friendly and united family. The mood in the family has an impact on our personal feelings and emotions. In a united family you can feel safe and carefree.

T: Good job! The last one is: «*Man is the head of the family, woman the neck that turns the head.*». Do you agree with this proverb? Who is the head in our family? Do you want to be a head in our own future family?

P3: Yes, I agree with this proverb. My father is the head of our family. To my mind, a wife and a husband have to take decisions together. They have to divide their duties and help each other. I would like to be a head in my future family because I am man. But I will love, support and help my wife every day.

Під час основної частини уроку прислів'я можуть використовуватися з метою ознайомлення учнів з новими лексичними одиницями і граматичними структурами. Вони є також ефективним засобом удосконалення фонетичних навичок. Зазвичай, паремії використовуються в якості вступу або підсумку до текстів для читання та аудіювання. Прислів'я є основою для мовленнєвої ситуації, а також темою для написання творів на уроці англійської мови в 10 класі. Безперечно, що пареміологічні одиниці є засобом накопичення та розширення лінгвосоціокультурних знань в учнів старшої школи.

Таким чином, прислів'я можуть досить часто використовуватися в основній частині уроку. Треба також зазначити, що введення паремій має бути ситуативним. Учні мають не тільки запам'ятати прислів'я, а повинні навчитися висловлювати власну точку зору стосовно ситуації, яка об'єктивується в цій паремії. В заключній частині уроку англійської мови паремії використовуються рідше. Вчитель може уживати прислів'я з метою підведення підсумків, а також узагальнення набутих на уроці знань.

Фрагмент уроку на тему «Family Relation» Шевченко Наталії Петрівни:

Цілі уроку:

⇒ **практична:** автоматизувати вживання прислів'їв в мовленні учнів;

- ⇒ **розвиваюча:** розвивати пам'ять, увагу і логічне мислення учнів;
- ⇒ **виховна:** виховувати в учнів повагу та ввічливе ставлення до всіх членів сім'ї та культури країни виучуваної мови;
- ⇒ **освітня:** розширити філологічний кругозір учнів знаннями про особливості взаємовідносин між членами сім'ї в країні виучуваної мови.

Обладнання: підручник, ноутбук, проектор.

Етап 4. Виконання вправ на закріплення вивчених паремій.

Мета: перевірка розуміння учнями значення англійських прислів'їв з теми «Family Relation».

Приєм: встановлення відповідності між пареміями та їхнім значенням.

Хід роботи

T: We learned some proverbs about family relations at the previous lesson. Today you have to remember these proverbs and match them with an appropriate meaning.

English Proverbs		Meaning	
1.	<i>A tree is known by its fruit.</i>	a.	Ти можеш вибрати друзів, але не сім'ю.
2.	<i>Every mother thinks her own gosling a swan.</i>	b.	Кожна мати вважає свого гусеня лебедем.
3.	<i>A good wife makes a good husband.</i>	c.	Той, у кого немає дітей, не знає, що таке любов.
4.	<i>You may choose your friends; your family is thrust upon you.</i>	d.	Дерево пізнається по плодах.
5.	<i>He that has no children knows not what love is.</i>	e.	При гарній дружині й чоловік хороший.

Key: 1. d; 2. b; 3. e; 4. a; 5. c.

Етап 5. Висловлення власної думки щодо ситуації, яка об'єктивується в паремії.

Мета: перевірка розуміння значення прислів'їв.

Приєм: висловлювання учнів на понадфразовому рівні.

Хід роботи

T: Well done! Now your task is to choose a proverb and to express your own point of view about it.

P1: *«You may choose your friends; your family is thrust upon you.»*. I agree with this proverb. Family is the dearest thing that we have. It is very important to love and to respect all members of your family. Every family member must be accepted for who they are. As for me, I have a big family: a mother, a father, two brothers and two sisters. I can say that we are friendly family. We support and help each other. Every day we find time to communicate and discuss our plans, feelings, emotions. We spend a lot of time together. Our parents love us very much. They accept our points of view and agree with our decisions. There aren't quarrels in our family. We try to listen to each other and to find peaceful solutions. Also, our parents understand us and always give wise advices. We are thankful to them for their love, attention and care.

P2: *«Man is the head of the family, woman the neck that turns the head.»*. In my opinion, a husband and a wife must have equal rights in the family. There aren't «a head» and «a neck» in our family relations. The husband has to love his wife as himself. The wife has to show that she loves and respect him very much. They have to take decisions together. However, there are a lot of families where a husband is really «a head» and his desires and decisions are more important than his wife's wishes. There are also families where a wife takes a dominant position. As for me, there must be mutual understanding between a husband and a wife because it is the ground of healthy relations in the family.

Як підсумок зазначимо, що прислів'ям притаманний великий та багатий лінгвокультурологічний потенціал. Вони можуть комплексно відображати культурні особливості виучуваної мови на рівні окремих

етнокультурних позначених компонентів. Сформованість лінгвосоціокультурної компетенції в сукупності з мовною та мовленнєвою компетенцією дають змогу учням 10 класу закладу загальної середньої освіти вирішувати певні комунікативні завдання і досягати прагматичні цілі на уроці англійської мови, а також поза межами класу в процесі комунікації з носіями мови.

На уроці АМ прислів'я використовуються на всіх етапах уроку. Основна мета застосування паремій на уроці англійської мови полягає в: розширенні лінгвосоціокультурних уявлень і знань учнів; визначення подібностей та відмінностей рідної культури та культури країни виучуваної мови; формування толерантного ставлення до інших народів та їхньої культури.

3.2. Комплекс вправ та завдань щодо формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в 10 класі.

Англійська мова посідає важливе місце в сучасному полікультурному світі. Головна мета навчання АМ в закладах загальної середньої освіти є формування в учнів англійської комунікативної компетенції, яка охоплює мовну, мовленнєву і соціокультурну компетенції. Відтак, на уроках АМ поряд з вивченням мовного матеріалу та формування мовленнєвих навичок і вмінь, варто звертати увагу на формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів.

Одним із засобів формування ЛСКК є ознайомлення учнів з пареміями. Вчителі англійської мови можуть використовувати прислів'я на різних етапах уроку. Наприклад, паремії можуть використовуватися для: проведення мовленнєвої зарядки на початку уроку, а також повторення та закріплення вивченого лексичного і граматичного матеріалу. Пареміологічні одиниці використовуються в різних видах мовленнєвої діяльності (читання, аудіювання, говоріння, письмо, переклад) на уроках англійської мови.

Так, в параграфі 3.2. ми пропонуємо комплекс вправ, які можуть використовуватися на уроках англійської мови в старших класах під час роботи з пареміологічними одиницями.

Отже, комплекс вправ складається з таких завдань:

- ↪ встановити відповідність між паремією та її тлумаченням;
- ↪ співвіднести пареміологічну одиницю з певним зображенням;
- ↪ заповнити пропуски в реченнях;
- ↪ тематично згрупувати прислів'я;
- ↪ визначити значення прислів'їв;
- ↪ скласти діалог з використанням паремій;
- ↪ написати твір та газетну статтю.

Мовленнєва зарядка є невід'ємною частиною кожного уроку. Паремії, на наш погляд, є ефективним засобом створення англомовної атмосфери на уроці, яка дає змогу налаштувати учнів на англомовну мовленнєву діяльність. На цьому етапі уроку доцільними будуть такі завдання:

Task 1. Look at the screen and read the proverb. Let's discuss it together. Share your point of view with your schoolmates.

Мета: введення учнів в мовне середовище за темою уроку.

Прийом: бесіда з учнями.

«In a united family, happiness springs up of itself.»

P1: As for me, all members of the family have to respect and support each other. I have a big family. I can say that we help each other and spend a lot of time

together. My parents always are ready to listen to me and to give advices. We are happy together.

P2: I think, that it is important to build a united family. Children should obey and help their parents. They have to respect them. Parents should understand and support their children. In our family all members are happy because in our house there is a friendly atmosphere.

P3: Yes, I agree with this proverb. To my mind, members of the family should try to build good relationship with each other. You have to put up to peculiarities of the character, habits and lifestyle of your mother, father, sisters and brothers. We have to accept and love our family members for who they are.

Task 2. Match the proverbs with the appropriate picture.

Мета: сформувати в учнів візуальний образ прислів'їв.

Приєм: співвіднесення паремії з відповідним малюнком.

Вчитель демонструє на інтерактивній дошці (проекторі) зображення, які учні мають співвіднести з прислів'ями. Це завдання можна проводити в індивідуальній, груповій або фронтальній формі. Малюнки відображають пряме значення паремій. Виконуючи це завдання також слід застосовувати мовну здогадку та звернути увагу на тлумачення запропонованих паремій, тому що дослівний переклад паремій не дає змогу розкрити в повній мірі їхнє значення.

Proverb

Picture

Man is the head, but the woman turns it.

The more women look in their glass, the less they look to their house.

The foot on the cradle and hand on the distaff is the sign of a good housewife.

As the old cock crows, so does the young.

The apple doesn't fall far from the tree.

Під час роботи з пареміями на уроці АМ застосовуються вправи, які відтворюють схематично нові ЛО та автоматизують дії учнів з новим лексичним матеріалом.

Task 3. Match the proverbs with an appropriate interpretation.

Мета: ознайомлення учнів зі значеннями прислів'їв.

Прийом: встановлення відповідності між прислів'ям та його тлумаченням.

1. A tree is known by its fruit.
2. Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow.

3. The crow thinks her own birds whitest.
4. The more women look in their glass, the less they look to their house.
5. You may choose your friends; your family is thrust upon you.
 - a. Doubtless, a woman should take care of her appearance, but she doesn't have to do this all day. It is important to combine beauty procedures and household chores.
 - b. Every person has to love, accept and respect his/her family members for who they are. You can choose your friends, but you cannot choose your family because it is given to you by God.
 - c. Marriage is a very serious step in the lives of young people. It is important not to make haste while choosing a wife/husband. Young people should think before making decision to start a family.
 - d. Parents love their children for who they are. They always think that their child is the best in the world.
 - e. The results of parents' upbringing are the behavior of their children and the way they make moral decisions. Parents have to be an example for their children.

Task 4. Complete proverbs using the words and words combinations, which are given below. Put them in an appropriate form, if it is necessary.

Мета: навчити учнів відтворювати лексико-граматичну структуру прислів'їв.

Прийом: заповнення пропусків в пареміях.

*to be a well-spring of pleasure, to turn it, to spring up of itself, to do the young, to
be poor men's riches*

1. As the old cock crows, so _____.
2. Man is the head, but the woman _____.
3. In a united family, happiness _____.
4. Children _____.
5. A babe in the house _____.

Task 5. Divided into two groups proverbs about father/mother and son/daughter.

Мета: сформувати в учнів знання про системні відношення пареміологічних одиниць.

Прийом: групування паремій.

Proverbs about father/mother: _____

Proverbs about son/daughter: _____

1. A ship under sail, a man in complete armour, and a woman with a great belly are three of the handsomest sights.
2. Children are poor men's riches.
3. Daughters and dead fish are no keeping wares.
4. Dauted daughters made daidling wives.
5. Happy is he that is happy with his children.
6. He that cockers his child provides for the enemy.
7. Marry your daughter betimes, lest they marry themselves.
8. One father can support ten children; then children cannot support one father.
9. The son full and tattered, the daughter empty and fine.
10. The young pig grunts like the old sow.

Task 6. Read proverbs and write down interpretation to them.

Мета: навчити учнів давати тлумачення пареміям.

Прийом: індивідуальне висловлювання учня.

1. Dauted daughters made daidling wives.
2. As the old cock crows, so does the young.
3. The son full and tattered, the daughter empty and fine.
4. The young pig grunts like the old sow.
5. The crow thinks her own birds whitest.

Task 7. Make up a dialogue using the following proverbs.

Мета: закріплення вивчених паремій.

Прийом: складання діалогу.

Ця вправа передбачає парну форму роботи. Учні отримають картку з переліком паремії, які вони мають використати в своєму діалозі. Вони мають ознайомитися з прислів'ями та визначити тему власного діалогу, наприклад: «відношення між чоловіком та дружиною», «батьки і діти» тощо.

Dialogue I: Children are poor men's riches. Happy is he that is happy with his children. As the old cock crows, so does the young.

Dialogue II: The more women look in their glass, the less they look to their house. Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow. The foot on the cradle and hand on the distaff is the sign of a good housewife.

Dialogue III: In a united family, happiness springs up of itself. Man is the head, but the woman turns it. You may choose your friends; your family is thrust upon you.

Task 8. Choose one of these 3 proverbs and write down a short story about a situation from your life which is reflected in this proverb.

Мета: розвиток умінь монологічного мовлення.

Прийом: висловлювання учнів на понадфразовому рівні.

Вчитель може використовувати таку вправу на уроці англійської мови, а також як домашнє завдання. Виконання такого завдання не тільки дає змогу узагальнити вивчені лексичні одиниці, а й сприяє вдосконаленню умінь писемного монологічного мовлення.

1. In a united family, happiness springs up of itself.
2. Blood is thicker than water.
3. As the old cock crows, so does the young.

Task 9. Write down an essay describing the situation which is reflected in the proverb «*In a united family, happiness springs up of itself.*»

Мета: навчити учнів співвідносити значення паремії з життєвими ситуаціями.

Прийом: написання твору.

Вчитель пропонує учням прислів'я, яке є темою твору. Учні мають написати есе в якому вони висловлюють та обґрунтовують свою точку зору на запропоновану тему. Такі завдання можуть використовуватися під час підготовки учнів старших класів до зовнішнього незалежного оцінювання.

Task 10. Write a newspaper report about family relations. Use in our report as many proverbs as you know about family relationship. At the next lesson you have to present your report to your classmates.

Мета: розвиток умінь писемного монологічного мовлення.

Приєм: написання газетної статті з використанням паремій.

Це завдання передбачає групову форму роботи. Вчитель розподіляє учнів на групи. Кожна група готує, оформлює і презентує газетну статтю про сімейні відносини з використання пареміологічних одиниць. Учні можуть презентувати свої роботи у вигляді плакату, презентації або відео.

Запропоновані вправи були виконані на уроках англійської мови та стали ефективними в роботі з пареміологічними одиницями. Вищезазначені завдання сприяють достатньому засвоєнню паремій. Учні навчилися не тільки розуміти значення пареміологічних одиниць, відтворювати їхню лексико-граматичну структура, співвідносити прислів'я з тлумаченням/зображенням, а й вдосконалювали свої уміння усного та писемного мовлення.

Відтак, використання пареміологічного матеріалу на уроці англійської мови підвищує мотивацію учнів до вивчення англійської мови. Вивчення паремій сприяє розширенню лексичного запасу учнів та соціокультурних знань, тому що в них зберігається інформація про особливості побуту, менталітет, традиції та звичаї британського народу.

3.3. Експериментальна перевірка прийомів формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів 10 класу.

Прислів'я є ефективним засобом для ознайомлення учнів з культурою виучуваної мови. Вони активно можуть бути використані з метою

формування в учнів 10-го класу лінгвосоціокультурної компетенції. Нами була проведена експериментальна перевірка прийомів формування лінгвосоціокультурної компетенції з використанням на уроці англійської мови прислів'їв, в яких відображаються особливості сімейних відносин британського народу. Експериментальна робота проводилася з метою перевірки ефективності використання прислів'їв в процесі формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів 10-го класу.

Експериментальна перевірка була проведена на базі закладу загальної середньої освіти №9 I-III ступенів міста Ізмаїл Одеської області. В пробному навчанні брали участь учні 10-го класу, які володіють англійською мовою на рівні B1-B2. Пробне навчання здійснювалося на матеріалі британських прислів'їв, в яких об'єктивується поняття сімейні відносини.

В процесі експериментальної перевірки ми враховували такі показники сформованості лінгвосоціокультурної компетенції:

1. Учні володіють *мовними знаннями* про форму та зміст англійських прислів'їв як мовних одиниць, а також про системні відношення між певними групами паремій.
2. Учні володіють *фоновими знаннями* про особливості сімейних стосунків в британському суспільстві, які знаходять своє відображення в пареміях. Походження пареміологічних одиниць, соціальні, культурно-історичні та релігійні особливості певного мовного колективу відносяться до фонових знань, які необхідні для сприйняття головної думки прислів'я.
3. В учнів сформовані мовні навички ідентифікації пареміологічних одиниць поза контекстом, а також відтворення їхньої лексичної і граматичної структури.
4. Сформованість в учнів рецептивних мовленнєвих вмінь. Вони здатні розпізнавати та розуміти зміст прислів'їв під час читання і аудіювання.

5. В учнів сформовані продуктивні мовленнєві вміння. Вони використовують пареміологічні одиниці в усному та писемному мовленні в залежності від певної комунікативної ситуації.

Експериментальна перевірка була розподілена та проведена в три етапи, як-от: констатуючий; формуючий; контрольний.

На констатуючому етапі ми перевірили і встановили рівні сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу, а також підготували критерії та показники сформованості цієї компетенції. Метою формуючого етапу було здійснення пробного навчання, яке передбачало формування в учнів лінгвосоціокультурної компетенції на основі пареміологічного фонду англійської мови. На контролюючому етапі ми проаналізували рівні сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу після впровадження пробного навчання.

3.3.1. Констатуючий етап пробного навчання.

Експериментальна перевірка системи вправ та завдань для формування ЛСКК з використанням прислів'їв щодо вербалізації поняття сімейні відносини розпочалася з проведення анкетування учнів 10-го класу. Метою анкетування було визначення рівня сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів.

Ми запропонували учням 10-го класу заповнити анкету, яка складається з 7 завдань (див. Додаток А). Завдання цієї анкети були орієнтовані на встановлення рівня сформованості мовних, мовленнєвих і соціокультурних параметрів ЛСКК в учнів 10-го класу. Кожне завдання оцінювалося в 5 балів. Отже, максимальна кількість балів, яку учень може отримати виконавши усі завдання, дорівнює 35. Нами були встановлені три рівні сформованості лінгвосоціокультурної компетенції та визначена кількість балів для кожного рівня: I рівень (низький) – від 0 до 14 балів; II рівень (середній) – від 15 до 24 балів; III рівень (високий) – від 25 до 35 балів.

Пропонуємо детальніше розглянути мету кожного завдання нашої анкети. Завдання на встановлення рівня сформованості мовних параметрів лінгвосоціокультурної компетенції в учнів:

1. **Перше завдання** передбачало виявлення здатності розуміти значення прислів'їв, а також вміння учнів диференціювати паремії від неприслівникових висловів. В першому завданні учні повинні були співвіднести прислів'я з відповідним тлумаченням.
2. В **другому завданні** учні мали заповнити пропуски в прислів'ях словами та словосполученнями у відповідній формі. Метою цього завдання було встановлення рівня володіння учнями 10-го класу мовними навичками відтворення лексичної та граматичної структури паремії.
3. **Третє завдання** зорієнтовано на визначення рівня сформованості знань учнів про системні відношення пареміологічних одиниць. Це завдання передбачало тематичне групування прислів'їв. Учні мали згрупувати в один стовпчик прислів'я в яких об'єктивується поняття дружина, а в інший паремії в яких об'єктивується поняття чоловік.

Вправи на визначення рівня сформованості мовленнєвих параметрів ЛСКК в учнів 10-го класу:

4. В **четвертому завданні** учні повинні були відтворити ситуацію, яка передувала використанню певної паремії. Для того, щоб отримати максимальну кількість балів (5 балів) за завдання, учень має скласти повний і докладний опис ситуації (8-10 речень). У разі, якщо учень висловив свою думку не в повній мірі чи одним реченням, він отримує мінімальну кількість балів (1 бал).
5. **Завдання п'яте** передбачає використання прислів'їв на комунікативному рівні. В завданні були запропоновані 3 прислів'я. Учні обирали одну паремію та описували ситуацію з власного досвіду, в якій влучним стало б використання обраної паремії.

Завдання на з'ясування рівня сформованості соціокультурних параметрів лінгвосоціокультурної компетенції в учнів старшої школи:

6. В шостому завданні учні оцінювали актуальність використання прислів'їв в описі сучасних сімейних стосунків.

7. **Сьоме завдання** має на меті встановлення наявних в учнів фонових знань. Учні мають прочитати прислів'я та сформулювати їхнє тлумачення. Вони також повинні окреслити характерні уявлення британського народу про сімейні відносини на основі запропонованої в завданні паремії.

Після проведення анкетування та його перевірки, нами було складено таблицю, в якій відображені результати кожного учасника пробного навчання (див. Таблиця 3.1.).

Таблиця 3. 1.

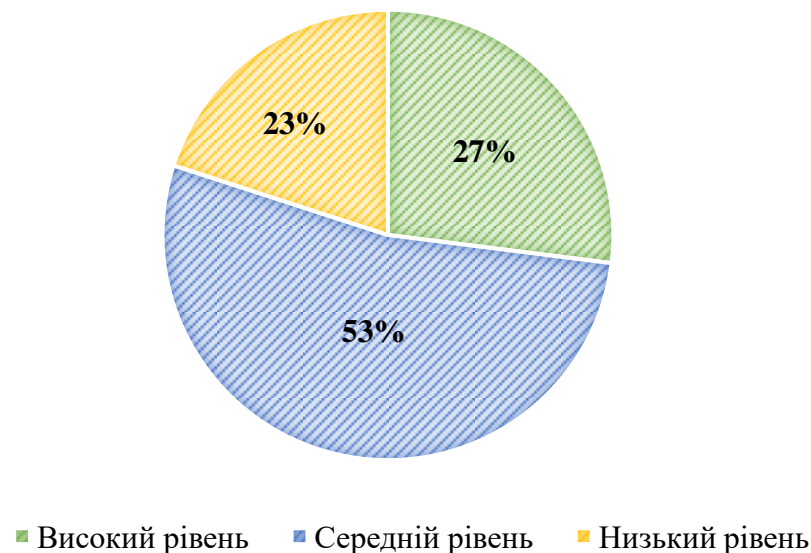
Результати анкетування на констатуючому етапі експериментальної перевірки

№	Ім'я учня	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Анастасія А.	+		
2.	Віталій О.		+	
3.	Наталія М.		+	
4.	Олена І.		+	
5.	Ксенія В.		+	
6.	Віктор О.		+	
7.	Іван В.	+		
8.	Юлія М.			+
9.	Максим Л.			+
10.	Світлана І.		+	
11.	Дмитро С.			+
12.	Іванна М.	+		
13.	Ірина І.	+		
14.	Софія Ю.		+	
15.	Кирило Я.		+	

Треба зазначити, що високий рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції продемонстрували 27% учнів, середній рівень – 53%, а низький рівень – 20% (див. Діаграма 3.1.).

Таким чином, згідно результатам анкетування можна констатувати, що існуюча система роботи з пареміологічними одиницями на уроці АМ не дає змогу в повній мірі формувати в учнів 10-го класу лінгвосоціокультурну компетенцію. Учні не володіють в достатньому обсязі знаннями лексичних і граматичних особливостей англійських прислів'їв. Вміння учнів розпізнавати та використовувати пареміологічні одиниці в певних комунікативних ситуаціях є несистематичними. Вони не володіють в повній мірі інформацією про культурний фон паремій.

Відтак, ми дійшли висновку, що існуюча система роботи над формуванням лінгвосоціокультурної компетенції учнів 10-го класу на матеріалі англійських прислів'їв має бути переглянута та удосконалена.

Діаграма. 3.1. Рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу на констатуючому етапі.

3.3.2. Формуючий етап пробного навчання учнів 10-го класу.

Мета формуючого етапу пробного навчання учнів 10-го класу полягала в підвищенні рівня сформованості лінгвосціокультурної компетенції. Цей етап був спрямований на удосконалення знань, навичок і вмінь учнів розпізнавати, розуміти і використовувати пареміологічні одиниці під час певних видів мовленнєвої діяльності.

Під час формуючого етапу пробного навчання ми провели 5 уроків англійської мови, що були зорієнтовані на вдосконалення ЛСКК учнів на матеріалі пареміологічних одиниць. На уроках англійської мови робота з пареміями проходила в три етапи:

- ↪ I етап – ознайомлення з пареміями, в яких об'єктивується поняття *сімейні відносини*;
- ↪ II етап – автоматизація дій учнів з засвоєними прислів'ями;
- ↪ III етап – удосконалення дій учнів з вивченими пареміями.

Наведемо приклади завдань для кожного етапу роботи з прислів'ями, які використовувалися на уроках англійської мови в 10-му класі.

На першому етапі здійснювалася семантизація паремій. Розкриття значення пареміологічних одиниць проводилося безперекладним способом. Завданням учнів було підібрати відповідне тлумачення до кожного прислів'я.

Мета: ознайомлення учнів зі значеннями прислів'їв.

Приєм: встановлення відповідності між прислів'ям та його тлумаченням.

Teacher: Today we are going to speak about family relations. We will work with English proverbs in which some peculiarities of family relations are described. Look at the screen. Here we have some proverbs and their explanations. You have to match the explanation with the proverb. Then we will discuss and comment on your choice.

Proverbs:

- ↪ *The mother's side is the surest.*
- ↪ *The crow thinks her own birds whitest.*

↪ *Like father, like son. / Like mother, like daughter. / Such bird, such egg.*

↪ *The wife is the key of the house.*

↪ *A good husband makes a good wife.*

Explanations:

⇒ *The main role of a woman is that of housemaker.*

⇒ *Children resemble their parents.*

⇒ *Mother always support and never betrays her child/children.*

⇒ *If a man wants to have a good wife, he has to love, support, understand her and be a good husband, too.*

⇒ *Parents love their children for who they are. They always think that their child is the best in the world.*

На другому етапі відбувалася автоматизація дій учнів з прислів'ями. Використовувалися вправи на завершення та підстановку, які сприяли кращому закріпленню лексичного матеріалу:

Мета: закріплення нових лексичних одиниць.

Прийом: завершення прислів'я запропонованими словосполученнями.

Teacher: At the previous lesson you learned some proverbs about family relations. Let's remember them. Now you have to complete proverbs using word combinations: *happy with his children, needs more than two eyes, by your eye, the key of the house, women keep it, man's best wealth, the woman turns it, women make homes, we ought not to trust another, that cannot find a gander for her make.*

1. Choose a wife by your ear rather than ...
2. Good wife and health are ...
3. Happy is he that is ...
4. In choosing a wife, and buying a sword, ...
5. Man is the head, but ...
6. Men get wealth and ...
7. Men make house, ...
8. There is no goose so grey in the lake, ...
9. The wife is ...

10. Who has a fair wife ...

Удосконалення дій учнів з новим лексичним матеріалом відбувалося на основі виконання продуктивних умовно-комунікативних та комунікативних вправ. Учнями були запропоновані завдання скласти діалог, розповідь та написати лист другу, використовуючи вказані в умовах вправи паремії.

Мета: удосконалення дій учнів з новими ЛО.

Прийом: складання діалогу.

Teacher: At the previous lessons you learned a lot of proverbs about family relations. I have handed you out some sheets of paper. There are several proverbs, which you have to use in your dialogues. I give you 10 minutes to prepare your dialogue and then you will represent it to us.

Dialogue 1: *In the husband wisdom, in the wife gentleness. Man is the head, but the woman turns it. Man without a woman is like a ship without a sail.*

Dialogue 2: *A good wife and health is a man's best. A good husband makes a good wife. The wife is the key of the house.*

Dialogue 3: *A tree is known by its fruit. You may choose your friends; your family is thrust upon you. He that has no children knows not what love is.*

Під час проведених занять з англійської мови з використанням пареміологічних одиниць учні навчилися розпізнавати і розуміти значення прислів'їв під час аудіювання і читання, а також відтворювати лексико-граматичну структуру прислів'я в процесі виконання усних та писемних вправ. В учнів сформувалося вміння використовувати вивчені паремії під час продуктивних видів мовленнєвої діяльності в залежності від певної комунікативної ситуації. Робота над пареміологічними одиницями сприяла накопиченню в учнів 10-го класу лінгвосоціокультурних знань про ситуативні та оціночні характеристики прислів'їв, в яких вербалізуються поняття *сімейні відносини*.

3.3.3. Контрольний етап роботи з пробним навчанням.

Завершальним етапом пробного навчання став контролюючий етап. На цьому етапі була проведена перевірка ефективності використаних прислів'їв в процесі формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу.

Для перевірки результативності нашої роботи ми склали анкету, яка складається з 7 завдань (див. Додаток Б). Завдання другої анкети були орієнтовані на визначення рівня сформованості мовних, мовленнєвих і соціокультурних параметрів лінгвосоціокультурної компетенції в учнів після проведення пробного навчання.

Кожне завдання оцінювалося в 5 балів, як і під час анкети на констатуючому етапі. Максимальна кількість балів, яку учні можуть отримати виконавши усі завдання, дорівнює 35. Результати учнів з контролюючого анкетування були співвіднесені з 3 рівнями сформованості ЛСКК:

- ↪ I рівень (низький) – від 0 до 14 балів;
- ↪ II рівень (середній) – від 15 до 24 балів;
- ↪ III рівень (високий) – від 25 до 35 балів.

Після проведення анкетування, ми розглянули та проаналізували результати кожного учня (див. Таблиця 3.2.). Учні 10-го класу дали більш точні та повні відповіді під час контролюючого анкетування, що свідчить про ефективність проведеного пробного навчання. Відповіді учнів стали більш чіткими та аргументованими. Вони вміло відтворювали лексико-граматичну структуру прислів'їв, обґрунтовували свою точку зору та пояснювали тлумачення англійських паремій.

З огляду на результати учнів, ми встановили, що високий рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції після пробного навчання продемонстрували 53 % учнів, середній рівень – 40%, а низький рівень – 7% (див. Діаграма 3.2.).

Отже, прислів'я є ефективним матеріалом для формування мовних, мовленнєвих і соціокультурних параметрів лінгвосоціокультурної

компетенції учнів. Результативність використання паремій на уроці АМ залежить від вдало підібраних вправ та завдань для роботи з цим лексичним матеріалом. Використання різноманітних некомунікативних, умовно-комунікативних і комунікативних вправ в роботі з пареміологічними одиницями на уроці АМ сприяло підвищенню рівня сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу.

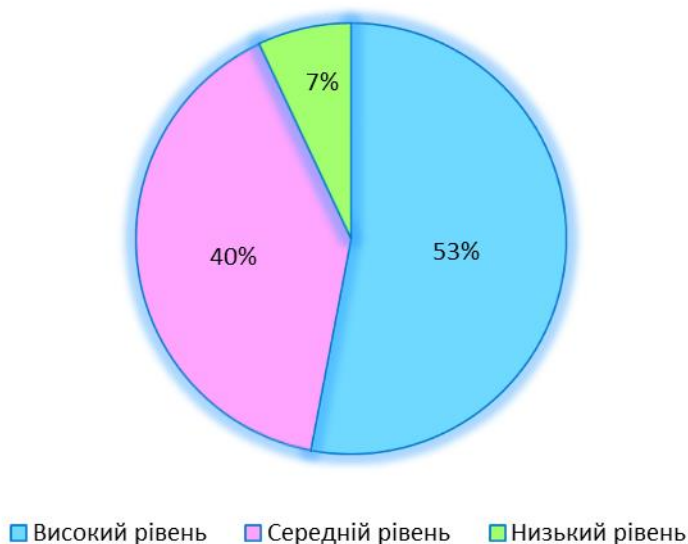
Таблиця 3. 2.

Результати анкетування на контролюючому етапі експериментальної перевірки

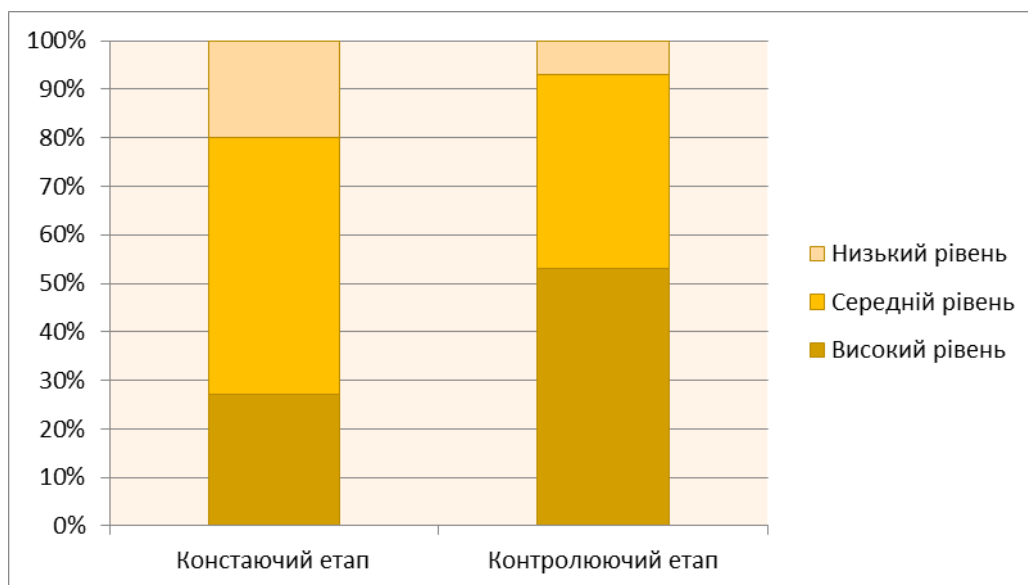
№	Ім'я учня	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Анастасія А.	+		
2.	Віталій О.	+		
3.	Наталія М.	+		
4.	Олена І.	+		
5.	Ксенія В.		+	
6.	Віктор О.	+		
7.	Іван В.	+		
8.	Юлія М.		+	
9.	Максим Л.		+	
10.	Світлана І.		+	
11.	Дмитро С.			+
12.	Іванна М.	+		
13.	Ірина І.	+		
14.	Софія Ю.		+	
15.	Кирило Я.		+	

Ми розглянули та порівняли результати учнів на початку і в кінці пробного навчання (див. Діаграма 3.3.). Показники успішності збільшилися. Більшість учнів, які мали середній рівень сформованості ЛСКК підвищили свої результати та показали високий рівень після контролюючого анкетування. Учні, які на початку пробного навчання згідно результатам

констатуючого анкетування мали низький рівень сформованості мовних, мовленнєвих і соціокультурних параметрів лінгвосоціокультурної компетенції, опинилися на середньому рівні за результатами контролюючого анкетування.

Діаграма. 3.2. Рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу на контролюючому етапі.

Діаграма. 3.3. Рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу на констатуючому та контролюючому етапах.

Висновки до Розділу 3

Формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу передбачає формування в них здатності ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію, яка ґрунтується на країнознавчих і фонових знань про країну виучуваної мови. До складу лінгвосоціокультурної компетенції належать знання національно-культурних особливостей і норм мовленнєвої поведінки носіїв мови, а також вміння використовувати мовні та фонові знання під час комунікативних актів. Учні мають навчитися застосовувати певні стратегії та ролі в залежності від ситуації, а також використовувати мовні засоби в залежності від часу, місця, сфери спілкування, соціального статусу співрозмовника тощо.

Пареміологічні одиниці можуть відігравати роль засобу формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів. Треба зазначити, що використання паремій на уроці англійської мови в 10-му класі передбачає пояснення культурного фону прислів'їв та окреслення реальних мовленнєвих ситуацій, в яких вони використовуються в сучасному соціокультурному контексті.

Важливою умовою ефективності формування лінгвосоціокультурної компетенції є вдало підібрана система вправ. Ця система повинна відповідати наступним вимогам, зокрема: відповідність паремій рівню володіння англійською мовою учнів 10-го класу та темі уроку; визначеність певної кількості паремій на уроці англійської мови; наявність пояснення екстралінгвістичної інформації паремій; врахування труднощів засвоєння пареміологічних одиниць; визначення методичної доцільності відібраного пареміологічного матеріалу. Розроблений нами комплекс вправ складається з завдань, які сприяли підвищенню рівня сформованості в учнів лінгвосоціокультурної компетенції. Про ефективність цієї системи вправ свідчать результати пробного навчання, яке було проведено в 10-му класі, а саме: високий рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетенції продемонстрували 53% учнів, середній рівень – 40%, а низький рівень – 7%.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Лінгвістичні дослідження сьогодення спрямовані на вивчення мовних явищ, спираючись на принцип антропоцентризму. Тому, будь-яке мовне явище розглядається в нерозривному зв'язку з духовною та матеріальною культурою народу.

В першому розділі кваліфікаційної роботи ми розглянули поняття *картина світу*, *мовна картина світу*, *пареміологічна картина світу*, *менталітет* і *прислів'я*. Крім того, в теоретичній частині нашої роботи, ми визначили характерні особливості прислів'їв та їхні основні функції, а також встановили особливості дослідження поняття *сім'я* в гуманітарних науках.

Відтак, картина світу є складною системою образів, якій притаманна образна репрезентація та відображення навколишньої дійсності в колективній свідомості. Складовою частиною картини світу є мовна картина світу. Вона є своєрідною схемою сприйняття навколишнього світу, яка є властивою конкретному мовному колективу та знаходить своє відображення в мові цього народу. Пареміологічна картина світу є фрагментом мовної картини світу, в якій за допомогою стійких мовних одиниць відображається оцінка об'єктивної дійсності певним народом.

Загалом, в сучасному мовознавстві пареміологічна картина світу є актуальним об'єктом лінгвістичних досліджень, оскільки саме в ній відображається національно-культурна самобутність народу, що дає змогу вивчати мовні явища через призму антропоцентричної парадигми. В пареміологічній картині світу зберігається досвід, знання, уявлення про навколишню дійсність, моральні норми та цінності, а також віддзеркалюються традиції, закономірності буття, які притаманні певному народу.

Специфічними пареміологічними одиницями є прислів'я, тому що вони є засобом вираження національно-культурних особливостей мовного колективу. Прислів'я є незмінними та замкнутими кліше, яким притаманні

своєрідні семантичні, синтаксичні та прагматичні особливості. Стабільність і стійкість в мові, відтворюваність в мовленні, ідіоматичність, інакомовність та семантична багатозначність є основними семантичними властивостями прислів'їв. Ситуативність, загальновідомість, дидактичність, приналежність до групи одиниць усвідомленого вибору і прагматична багатозначність визначаються як прагматичні особливості прислів'їв. Синтаксичні особливості прислів'їв поділяються на ознаки структури (структурна, смислова, інтонаційна і граматична завершеність, синтаксична предикативність, комунікативний намір) та ознаки форми (стислість, ритмічність, лаконічність).

Зазначимо, що поряд з вище згаданими властивостями прислів'їв, не менш важливу роль відіграють їхні функціональні особливості. Пареміям властиві загальномовні та загальнопаремійні функції. Загальномовними функціями пареміологічних одиниць є комунікативна, акумулятивна і когнітивна. Загальнопаремійними є регулятивна, експресивна, метамовна і констативна функції. Відтак, прислів'я виступають в якості засобу для накопичення, збереження і передачі різноманітних емоцій, переживань, уявлень і знань певного народу про навколишній світ.

В кваліфікаційній роботі був здійснений лінгвокультурний аналіз поняття *сімейні відносини* на матеріалі пареміологічного фонду англійської мови. Поняття *сім'я*, а також специфіка її формування і функціонування є актуальним об'єктом дослідження в гуманітарних науках (психології, соціології, філософії, педагогіці, історії, етнографії, демографії, етиці, юриспруденції, лінгвістиці та ін.). Лінгвокультурний та лінгвокогнітивний аналіз поняття *сім'я* знаходить своє втілення в лінгвістичних працях. Увага мовознавці зосереджена на зіставно-порівняльному дослідженні способів об'єктивації поняття *сім'я* і *сімейні відносини* в певних мовних одиницях (ідіомах, фразеологізмах, пареміях тощо).

В другому розділі кваліфікаційної роботи ми розглянули особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках англійської мови в

10 класі. Крім того, в теоретичній частині нашої роботи, ми визначили характерні особливості прислів'їв та їхні основні функції, а також встановили особливості дослідження поняття *сім'я* в гуманітарних науках.

Пареміологічні одиниці знаходяться в центрі уваги лінгвістичної науки, так як в них не тільки зберігається накопичений попередніми поколіннями досвід, а й відображається за допомогою мовних засобів менталітет народу, що формується під впливом різноманітних соціокультурних факторів. В пареміях міститься оцінка гендерних характеристик, які є загальноприйнятими та зразковими для британського народу, а також відповідають його системі морально-етичних цінностей. Нами були розглянуті прислів'я в яких відображаються характерні особливості поведінки *нареченого, нареченої, чоловіка, дружини, батька, матері, сина та доньки*.

В процесі дослідження було визначено, що створення сім'ї для британського народу є відповідальним кроком та вимагає від молоді серйозності в прийнятті цього рішення. Шлюб, згідно розглянутим прислів'ям, вважається необхідним як для юнака, так і для дівчини. Британці зауважують, що не слід квапитися, а бажано все добре обміркувати перед тим як вступити до шлюбу. Незважаючи на таку пораду, в прислів'ях засуджується надмірна вибагливість до майбутнього обранця чи майбутньої обраниці, а також небажання створювати сім'ю.

Відображаються в англійських прислів'ях також ставлення британського народу до таких соціальних ролей як *чоловік* та *дружина*. Жінка є берегинею домашнього вогнища, а чоловік – главою сім'ї. Однак, є й паремії, в яких акцентується увага на домінуванні дружини над чоловіком в шлюбних стосунках. В цьому випадку чоловікові відводиться роль не хазяїна та мудрого лідера, а позиція «підкаблучника».

Ми встановили, що на перше місце британці висувають не зовнішні риси, якими володіють подружжя, а їхні риси характеру та моральні цінності. Таким чином, для зразкового чоловіка характерні такі риси як мудрість,

відважність, наполегливість, серйозність, турботливість, відповідальність, а хороша жінка має бути лагідною, вірною, працьовитою, тендітною та терплячою.

В багатьох прислів'ях звертається увага на конкретні соціальні проблеми, з якими стикається заміжня жінка, а саме: проблема насилля в сім'ї та проблема гендерної нерівності. Наявність пареміологічних одиниць, що відображають нерівність між чоловіком та дружиною, а також підлеглість жінки чоловікові дають змогу зробити висновок, що гендерна нерівність та насилля в сім'ї є актуальними проблемами.

Взаємовідносини між батьками і дітьми та принципи виховання дітей знаходять своє чітке відображення в пареміологічних одиницях англійської мови. Підґрунтям для всебічного розвитку і становлення особистості дитини є відносини з батьками. Вони мають бути взірцем високих моральних цінностей, вихованості і культури для своїх дітей. Взаємоповага та взаєморозуміння вважаються основою для побудови міцних і здорових стосунки між батьками і дітьми. В британських пареміях зазначаються також особливості виховання сина і доньки. Сина треба виховувати так, щоб він був сильним, мужнім, турботливим, працьовитим і хазяйновитим. Виховання доньки має бути спрямоване на формування необхідних якостей і вмінь для виконання в майбутньому ролі дружини і матері.

Отже, аналіз прислів'їв дав змогу розглянути ставлення британського народу до таких соціальних ролей як *наречений, наречена, чоловік, жінка, батько, матір, син і донька*.

В третьому розділі кваліфікаційної роботи були визначені особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції на уроках АМ в старших класах; розроблений комплекс вправ для роботи з пареміями; представлені результати пробного навчання.

Лінгвосоціокультурна компетенція передбачає формування в учнів знань про національно-культурні особливості країни виучуваної мови, що забезпечує готовність учнів до розуміння і сприйняття моральних цінностей

та культури іншого народу. Формування лінгосоціокультурної компетенції сприяє розвитку в учнів вміння орієнтуватися в конкретному соціокультурному середовищі та ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію.

Пареміологічні одиниці можуть використовуватися на уроках англійської мови в якості засобу для формування лінгосоціокультурної компетенції, так як в них міститься інформація про традиції, звичаї, побут, культуру, цінності британського народу. Використання прислів'їв на уроках англійської мови в старших класах має ґрунтуватися на наступних методичних умовах, як-от: встановлення методичної доцільності прислів'їв; врахування відповідності пареміологічних одиниць рівню володіння АМ і темі уроку; визначення кількості пареміологічного матеріалу і способу його застосування на уроці англійської мови; врахування можливих труднощів, які можуть виникнути в процесі засвоєння паремій; використання спеціальної системами вправ; наявність пояснення екстралінгвістичної інформації, що міститься в прислів'ях.

Нами були розглянуті фрагменти уроків АМ з використанням пареміологічних одиниць та встановлено, що вчитель може використовувати прислів'я під час повідомлення теми уроку, проведення мовленнєвої зарядки, введення нового лексичного матеріалу, ознайомлення з новими граматичними структурами, а також з метою узагальнити і закріпити вивчений матеріал з певної теми. Пареміологічні одиниці можуть використовуватися в якості теми для написання творів, листів, доповідей тощо. Доцільним вважається також використання прислів'їв в заключній частині уроку під час підведення підсумків і узагальнення вивченого матеріалу.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи нами був розроблений комплекс вправ, який використовувався на уроках англійської мови в 10-му класі під час роботи з прислів'ями. Запропонований комплекс вправ містить вправи на встановлення відповідності між пареміями та їхнім значення чи

відповідним малюнком, заповнення пропусків в прислів'ях, визначення тлумачення і тематичне групування паремій, а також складання діалогів і написання творів, газетних статей, листів з використанням пареміологічного матеріалу.

З метою доведення ефективності використання розробленого комплексу вправ в процесі формування лінгвосоціокультурної компетенції в учнів 10-го класу нами була проведена його експериментальна перевірка на базі закладу загальної середньої освіти №9 I-III ступенів міста Ізмаїл Одеської області. Експериментальна перевірка складалася з трьох етапів: констатуючий, формуючий, контролюючий.

На констатуючому етапі пробного навчання ми провели анкетування учнів з метою встановлення рівня сформованості лінгвосоціокультурної компетенції. Учням була запропонована анкета, яка складалася з 7 завдань, кожне з яких оцінювалося в 5 балів.

Результати констатуючого анкетування дали змогу розподілити учнів, згідно рівню сформованості лінгвосоціокультурної компетенції, на три рівні: високий рівень – 27% учнів; середній рівень – 53 %; низький рівень – 20%.

На формуючому етапі пробного навчання були проведені уроки англійської мови, які були направлені на вдосконалення лінгвосоціокультурної компетенції учнів 10-го класу на матеріалі пареміологічних одиниць, в яких об'єктивується поняття *сімейні відносини*. На уроках АМ використовувалися завдання з розробленого нами комплексу вправ для роботи з прислів'ями.

В результаті проведення контролюючого анкетування було встановлено, що запропонована система вправ є ефективною для використання на уроках АМ з метою сформувати та вдосконалити лінгвосоціокультурну компетенцію учнів. Про це свідчать результати пробного навчання, а саме: високий рівень – 53% учнів; середній рівень – 40%; низький рівень – 7%.

Таким чином, використання пареміологічних одиниць на уроках АМ зорієнтоване на усвідомлення учнями національно-культурних особливостей і соціального досвіду британського народу та підвищення рівня володіння АМ, що сприяє формуванню здатності здійснювати міжкультурну комунікацію.

Перспективи дослідження вбачаємо у зіставно-типологічному вивченні особливостей об'єктивації сімейних відносин у пареміях англійської та української мови, проведенні міжмовного дослідження гендерних концептів, вербалізованих прислів'ями, що репрезентують різні лінгвокультури, а також дослідження ефективності використання пареміологічних одиниць на уроці АМ при формуванні мовної та мовленнєвої компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Ю. В. Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів чоловік та жінка: дис. канд. філол. наук: 10.02.04/ Харківський нац. ун-т. ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2007. 204 с.
2. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурологічному висвітленні. Київ: Наукова думка, 1989. 136 с.
3. Алефиренко Н. Ф., Семенов Н. Н. Фразеология и паремология. Москва: Флинта: Наука, 2009. 344 с.
4. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 288 с.
5. Андреева И. С., Гулыгина А. В. Семья: книга, хрестоматия. Москва: 2001. 346 с.
6. Аникин В. П. Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор. Москва: Учпедгиз, 1957. 240 с.
7. Аникин В. П. Теория фольклора: курс лекций. Москва: Университет. Книжный дом, 2007. 432 с.
8. Аничков И. Е. Труды по языкознанию. СПб.: Наука, 1997. 512 с.
9. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва: Наука, 1974. С. 176–187.
10. Апресян Ю. Д. Личная сфера говорящего и наивная модель мира. Мышление, когнитивные науки, искусственный интеллект. Москва: Наука, 1985. С. 263-268.
11. Апресян Ю.Д. Избранные труды, том II. Интегральное описание языка и системная лексикография. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995. 767 с.
12. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.

13. Бех В. П. Социальный организм: философско-методологический анализ. Запорожье: ТандемУ, 1998. 186 с.
14. Бігун Г. І. Вибрані прислів'я та приказки п'ятьма мовами. Київ: Тандем, 2000. 136 с.
15. Бондаренко Є. В. Картина світу і дискурс: реалізація дуальної природи людини. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: кол. монографія / за загальн. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 36-64.
16. Братчикова Н. С. Цветовая картина мира в финском и русском языковом сознании: Дис. д-ра филол. наук. М., 2006. 349 с.
17. Бурак В. В. Вербалізація стереотипів родинної спорідненості в українській, польській і британській реалістичній прозі другої половини ХІХ століття: дис. ... на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук. Львів, 2019. 275 с.
18. Бурова С. Н. Социология брака и семьи: история, теоретические основы, персоналии. Минск: Право и экономика, 2010. 444 с.
19. Бутто О. Л. Репрезентация концептов «семья», «брак», «жена» в итальянской лингвокультуре: на материале языка итальянской литературы второй половины ХХ – начала ХХІ веков: дис. ... канд. филол. наук. Краснодар, 2010. 189 с.
20. Варга А. Я. Системная семейная психотерапия. Санкт-Петербург: Речь, 2001. 142 с.
21. Вишневський О. І. Методика навчання іноземних мов: навчальний посібник. Київ: Знання, 2011. 206 с.
22. Гайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления: пер. с нем. Москва: Республика, 1993. 447 с.
23. Гальскова Н. Д. Сучасна методика навчання іноземних мов: посібник для вчителя. Миколаїв: АРКТИ, 2014. 192 с.
24. Гидденс Э. Устройство общества: очерк теории структуризации. Москва: Академич. проект, 2005. 503 с.

25. Даль В. Пословицы и поговорки русского народа. Москва: Правда, 1987. 656 с.
26. Дандис А. О структуре пословицы. Паремнологический сборник. Пословицы. Загадка. Москва: Наука, 1978. С.13-34
27. Демиденко Е. А. Загадки и их жанровое своеобразие. Пословицы и поговорки. Понятие метафоры. Понятие антитезы. Тамбов: Первое сент., 2003. 56 с.
28. Добровольская Е. В. Концептуализация семьи в русской языковой картине мира: дис. канд. филол. наук. Томск, 2005. 203 с.
29. Железнова Ю. В. Лингвокогнитивное и лингвокультурологическое исследование концепта «Семья»: дис. канд. филол. наук. Ижевск, 2009. 205 с.
30. Занглигер В. Ф. Вариативность и синонимия пословиц. Болгарская руссистика. Т.2. София: Общество руссистов Болгарии, 2010. С. 12-33
31. Иванова Е. В. Лексикология и фразеология современного английского языка. *Lexicology and Phraseology of Modern English*: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования. Москва: Изд. центр «Академия», 2011. 352 с.
32. Кабанова Н. М. Особенности природы пословицы как единицы паремнологического пространства. Фразеологизм и слово в национально-культурном дискурсе. Москва: Элпис, 2008. С. 569-572.
33. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. 477 с.
34. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: Наука, 1987. 263 с.
35. Квасова О. Г. Основи тестування іншомовних навичок і вмінь: Навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2009. 119 с.
36. Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутніх учителів іноземних мов: монографія. Ізмаїл: Сміл, 2006. 242 с.

- 37.Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов. Москва: ЧеРо, 2003. 349 с.
- 38.Кострубина Е. А. Гиперконцепт Семья/Дом – Family/Home в русской и английской лингвокультурах: дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2011. 159 с.
- 39.Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва: Гнозис, 2003. 374 с.
- 40.Кузьмин С. С., Шадрин Н. Л. Русско-английский словарь пословиц и поговорок: 500 единиц. СПб.: МИК / Лань, 1996. 352 с.
- 41.Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва: Высшая школа; Дубна: Изд. центр «Феникс», 1996. 381 с.
- 42.Литвинова А. Л. «Из истории философских представлений о браке и семье. Проблема брака и семьи в философии Канта, Фихте, Гегеля. Семья как объект философского и социологического исследования». Л.: Наука, 1974. С. 12-41.
- 43.Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. Москва: Языки русской культуры, 1996. 464 с.
- 44.Маргулис А., Холодная А. Русско-английский словарь пословиц и поговорок. Russian-English dictionary of proverbs and sayings. Publishers Jefferson, McFarland & Company, North Carolina and London, 2000. 487 с.
- 45.Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі. Харків: Константа, 2004. 292 с.
- 46.Маслова В. А. Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 208 с.
- 47.Маслова Ж. Н. Когнитивная концепция поэтической картины мира: монография. 2-е изд., стер. Москва: ФЛИНТА, 2017. 420 с.
- 48.Маслова Ж. Н. Поэтическая картина мира и ее репрезентация в языке: дис. д-ра филол. наук. Тамбов, 2011. 421 с.
- 49.Мокиенко В. М. Славянская фразеология. М.: Высш. шк., 1989. 287 с.

50. Ніколаєва С. Ю. Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навч. посібник. Київ: Ленвіт, 2008. 235 с.
51. Пермяков Г. Л. Основы структурной паремиологии. Москва: Наука, 1988. 236 с.
52. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивно-семантический анализ языка: монография. Воронеж: Изд. «Истоки», 2006. 226 с.
53. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека. Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. Москва: Наука, 1988. С. 8-69
54. Прохоров Ю. Е. Из истории описания национально-культурного компонента семантики русских пословиц, поговорок и крылатых выражений. Словари и лингвострановедение: сборник статей. Москва, 1982. С. 137-142
55. Рахмат А. Концепт семья в русской паремике: лингвокультурологический аспект: дис. ... канд. филол. наук. СПб., 2013. 233 с.
56. Салеева Д. А. Этнические, возрастные и гендерные концепты в русских, английских и татарских паремиях: дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2004. 226 с.
57. Сатир В. Как строить себя и свою семью: пер. с англ. Москва: Педагогика-Пресс, 2002. 192 с.
58. Сафронова О. В. Структура і семантика фразеологічних одиниць із ономастичним компонентом біблійного походження у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Київ. держ. лінгв. ун-т. Київ, 1997. 20 с.
59. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология. Киев: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. 248 с.
60. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: ДовкілляК, 2006. 716 с.

61. Сидоркова Г. Д. Прагматика паремий: пословицы и поговорки как речевые действия: дис. ... д-ра филол. наук. Краснодар, 1999. 322 с.
62. Смирницкий А. И. К вопросу о слове. М.: Просвещение, 1978. 210 с.
63. Соловьев Н. Я. Брак и семья сегодня. Вильнос, 1977. 164 с.
64. Стріжак І. В. Актуалізація концепту «дружина» в пареміологічних одиницях англійської мови. Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента: збірник студентських наукових праць. Ізмаїл, 2019. Вип. 9. С. 133 -136
65. Стріжак І. В. Актуалізація концепту «чоловік» в пареміологічних одиницях англійської мови. Сучасний вимір філологічних наук: матеріали наук.-практ. конф., м. Львів, 19-20 лип. 2019 р. Львів: «Науково філологічна організація «ЛОГОС»», 2019. С. 101-105
66. Стріжак І. В. Актуалізація поняття «наречена» в пареміологічних одиницях англійської мови. Науковий пошук студентів ХХІ ст.: актуальні питання гуманітарних і соціально-економічних наук. За матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції: збірник студентських наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2019. С. 218-220
67. Стріжак І. В. Відображення поняття «наречений» в пареміологічних одиницях англійської мови. Методологія та історіографія мовознавства: матеріали VI наук.-практ. інтернет-конф., присвяч. 80-річному ювілею Донбаського державного педагогічного університету (Слов'янськ, 23-24 жовт. 2019 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2019. С. 156-160
68. Стріжак І. В. Пареміологічна картина – складова мовної картини світу. Перспективні напрями сучасної науки та освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів і студентів Донбаського державного педагогічного університету, учителів та учнів загальноосвітніх закладів (м. Слов'янськ, 19-20 травня 2020 р.). Слов'янськ: ДДПУ, 2020. Вип. 12. Ч. 4. С. 142-144

- 69.Тарасов Е. Ф. Тенденции развития психолингвистики. Москва: Наука, 1987. 167 с.
- 70.Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Языки русской культуры, 1996. 288 с.
- 71.Харчев А. Г. Социология семьи: проблемы становления науки. Москва: ЦСП, 2003. 342 с.
72. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии: учеб. пособие для филологов и культурологов / под. ред. В. Д. Бондалетова. 5-е изд. Москва: Флинта: Наука, 2009. 184 с.
- 73.Чернышева И. И. Старые проблемы в новой лингвистической парадигме. Филологические науки. 1997. № 2. С. 76-82
- 74.Чижиков А. Г. Текстологические характеристики нидерландских пословиц и поговорок: на материале нидерландскоязычной прозы и прессы: дис. ... д-ра филол. наук. М., 2006. 214 с.
- 75.Швачко С. О. Соціолінгвістичні аспекти гендерної проблеми. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія». 2003. № 609. С. 89-93
- 76.Шведова Н. Ю. Парадоксы словарной статьи. Национальная специфика языка и её отражение в нормативном словаре. Москва. 1988. С. 6-11.
77. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений: курс лекций. Москва: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 512 с.
- 78.Шнейдер Л. Б. Современная семейная проблематика в социокультурном контексте. Психолого-педагогическое сопровождение семьи в реалиях современного социокультурного пространства: мат-лы междунар. науч.-практ. конф. Екатеринбург, 2012. 231 с.
- 79.Юнг К. Г. Психология бессознательного. Москва: Канон, 1998. 274 с.
- 80.Яковлева Е. С. Особенности фразеологических единиц с компонентом-зоонимом: дис. ... д-ра филол. наук. Саратов, 2018. 201 с.

81. Яковлева Е. С. Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени, восприятия). Москва: Гнозис, 1994. 344 с.
82. Ярошенко О. В. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур. Київ: Ленвіт, 2015. С. 363 – 402
83. Klaus A. Schneewind. Familienpsychologie: 3. überarbeitete und erweiterte Auflage. Stuttgart: Kohlhammer. 2010, 405 S.
84. Mieder W. Proverbs Speak Louder Than Words: folk wisdom in art, culture, folklore, history, literature, and mass media. New York: Peter Lang. 2008. 357 p.
85. Savin P. Phraseology as autonomous linguistic discipline. Linguistic and literary. Broad research and innovation. Bucharest: 2010. № 1. P. 60-73
86. Taylor A. The Collection study of proverbs // De Proverbio: An Electronic Publisher of International Studies and Collections. 1996. Vol. 2., № 2. <http://www.deproverbio.com/DPjournal/DP, 1, 1, 96/ TAYLOR.html>. Дата звертання: 01.09.2020
87. The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / [ed. by F. P. Wilson]. – Oxford: Clarendon Press, 1992. 930 p.
88. The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / [ed. by R. Fergusson & J. Law]. – Penguin Books, 2000. 365 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета №1

Констатуючий етап експерименту

Task 1. Find the interpretations of these proverbs:

1. A tree is known by its fruit.
2. Good wife and health are man's best wealth.
3. Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow.
4. The more women look in their glass, the less they look to their house.
5. You may choose your friends; your family is thrust upon you.
 - a. Doubtless, a woman should take care of her appearance, but she doesn't have to do this all day. It is important to combine beauty procedures and household chores.
 - b. Every person has to love, accept and respect his/her family members for who they are. You can choose your friends, but you cannot choose your family because it is given to you by God.
 - c. Marriage is a very serious step in the lives of young people. It is important not to make haste while choosing a wife/husband. Young people should think before making decision to start a family.
 - d. The results of parents' upbringing are the behavior of their children and the way they make moral decisions. Parents have to be an example for their children.
 - e. There are two things that make a man happy: a good wife and strong health. If a man has a good wife and health, he can achieve all goals in life.

Task 2. Complete proverbs using the words and words combinations, which are given below. Put them in an appropriate form, if it is necessary.

to think he has her, to be poor men's riches, to be a well-spring of pleasure, to think her own gosling a swan, to be (thick) than water.

1. There's one good wife in the country and every man _____.
2. Children _____.
3. A babe in the house _____.
4. Every mother _____.
5. Blood _____.

Task 3. Divide into two columns proverbs about husband and wife.

№	Proverbs about husband	Proverbs about wife
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

1. A cheerful wife is the joy of life.
2. He is an ill husband who is not missed.
3. He that will not be ruled by his own dame shall be ruled by his stepdame.
4. If she would eat gold, he would give it her.
5. If the husband be not at home, there is nobody.
6. If you make your wife an ass, she will make you an ox.
7. It is a good horse that never stumbles, and a good wife that never grumbles.
8. The foot on the cradle and hand on the distaff is the sign of a good housewife.
9. A woman is the weaker vessel.
10. The more women look in their glass, the less they look to their house.

Task 4. Write down 8-10 sentences describing the situation which is reflected in the proverb «*Every mother thinks her own gosling a swan.* »

Task 5. Choose one of these 3 proverbs and write down a short story about a situation from your life which is reflected in this proverb.

1. The wife is the key of the house.
 2. Man is the head, but the woman turns it.
 3. In a united family, happiness springs up of itself.
-
-
-
-
-

Task 6. Mark with «+» proverbs that have relevance to modern life, and with «-» those proverbs which aren't related to nowadays family relations.

1. A woman is the weaker vessel.
2. If she would eat gold, he would give it her.
3. Make haste when you are purchasing a field; but when you are to marry a wife, be slow.
4. The more women look in their glass, the less they look to their house.
5. Who has a fair wife needs more than two eyes.

Task 7. Read proverbs from Task 6 again and write down interpretation to them.

Додаток Б

Анкета №2

Контролюющий этап эксперименту

Task 1. Find the interpretations of these proverbs:

1. A tree is known by its fruit.
2. The more women look in their glass, the less they look to their house.
3. The mother's side is the surest.
4. The crow thinks her own birds whitest.
5. The wife is the key of the house.
 - a. The results of parents' upbringing are the behavior of their children and the way they make moral decisions. Parents have to be an example for their children.
 - b. Doubtless, a woman should take care of her appearance, but she doesn't have to do this all day. It is important to combine beauty procedures and household chores.
 - c. Mother always supports and never betrays her child/children.
 - d. Parents love their children for who they are. They always think that their child is the best in the world.
 - e. The main role of a woman is that of housemaker.

Task 2. Complete proverbs using the words and words combinations, which are given below. Put them in an appropriate form, if it is necessary.

*to turn it, to spring up of itself, to do the young, to need more than two eyes,
to make you an ox.*

1. As the old cock crows, so _____.
2. Man is the head, but the woman _____.
3. In a united family, happiness _____.
4. Who has a fair wife _____.
5. If you make your wife an ass, she _____.

Task 3. Divided into two columns proverbs about parents and children (son, daughter).

№	Proverbs about parents	Proverbs about children
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

1. One father can support ten children; then children cannot support one father.
2. Happy is he that is happy with his children.
3. He that coddles his child provides for the enemy.
4. A ship under sail, a man in complete armour, and a woman with a great belly are three of the handsomest sights.
5. Doted daughters make doting wives.
6. Daughters and dead fish are no keeping wares.
7. Marry your daughter betimes, lest they marry themselves.
8. Children are poor men's riches.
9. The young pig grunts like the old sow.
10. The son full and tattered, the daughter empty and fine.

Task 4. Write down 8-10 sentences describing the situation which is reflected in the proverb «*The more women look in their glass, the less they look to their house.* »

Task 5. Choose one of these 3 proverbs and write down a short story about a situation from your life which is reflected in this proverb.

1. The mother's side is the surest.
2. Blood is thicker than water.
3. As the old cock crows, so does the young.

Task 6. Mark with «+» proverbs that have relevance to modern life, and with «-» those proverbs which aren't related to nowadays family relations.

1. The apple doesn't fall far from the tree.
2. Train up a child in the way he should go, even when he is old he will not depart from it.
3. A wise son makes a glad father, but a foolish man despises his mother.
4. One father is more than a hundred schoolmasters.
5. A woman that paints, puts up a bill to let.

Task 7. Read proverbs from Task 6 again and write down interpretation to them.
